

N O T E

¹⁾ A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire Etymologique de la langue latine*. Paris, 1932.

²⁾ A. Pagliaro, *Variazioni sulla nozione di «lingua»*, publicat în *Romana*, revista dell'Istituto Interuniversitario Italiano. Anno I. (1937—XV), Nr. 8—9, 349.

³⁾ Prof. Dr. Friedrich Stolz, *Geschichte der lateinischen Sprache*. Berlin u. Leipzig 1922, 5.

⁴⁾ Cf. W. von Wartburg, *Evolution et structure de la langue française*. Deuxième édition, Leipzig et Berlin, 1937, 159 urm. Karl Vossler, *Geist und Kultur in der Sprache*, Heidelberg 1925, 140 urm.

⁵⁾ «Die Geisteseigentümlichkeit und die Sprachgestaltung eines Volkes stehen in solcher Innigkeit der Verschmelzung in einander, dass, wenn die eine gegeben wäre, die andere müsste vollständig aus ihr abgeleitet werden können. Denn die Intellektualität und die Sprache gestatten und befördern nur einander gegenseitig zusagende Formen. Die Sprache ist gleichsam die äusserliche Erscheinung des Geistes der Völker; ihre Sprache ist ihr Geist und ihr Geist ihre Sprache; man kann sich beide nie identisch genug denken. Wie sie in Wahrheit mit einander in einer und ebenderselben, unserem Begreifen unzugänglichen Quelle zusammenkommen, bleibt uns unerklärlich verborgen. Ohne aber über die Priorität der einen oder andren entscheiden zu wollen, müssen wir als das reale Erklärungsprinzip und als den wahren Bestimmungsgrund der Sprachverschiedenheit die geistige Kraft der Nationen ansehen, weil sie allein lebendig selbständig vor uns steht, die Sprache dagegen nur an ihr haftet» (W. v. Humboldt. *Über die Verschiedenheit*

des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin, 1935 (reproducere de pe ediția originală din 1836), 37.

⁶⁾ « Jede Sprache empfängt eine bestimmte Eigentümlichkeit durch die der Nation, und wirket gleichförmig bestimmend auf diese zurück. Der nationale Charakter wird zwar durch Gemeinschaft des Wohnplatzes und des Wirkens unterhalten, verstärkt, ja bis zu einem gewissen Grad hervorgebracht; eigentlich aber beruht er auf der Gleichheit der Naturanlage, die man gewöhnlich aus Gemeinschaft der Abstammung erklärt » (*id. ib.*, 198).

⁷⁾ « Die Sprache ist das bildende Organ des Gedanken. Die intellektuelle Tätigkeit, durchaus geistig, durchaus innerlich und gewissermassen spurlos vorübergehend wird durch den Laut in der Rede äusserlich und wahrnehmbar für die Sinne. Sie und die Sprache sind daher Eins und unzertrennlich von einander » (*id. ib.*, 50).

⁸⁾ Cf. și J. Vendryes, *Le langage*, Paris 1921, 78.

⁹⁾ Christian Rogge, *Der Notstand der heutigen Sprachwissenschaft*, München 1929, 12 urm.

¹⁰⁾ Werner Sombart, *Volk und Sprache* (Sonderabzug aus *Schmollers Jahrbuch*), Jahrg. LXIII, Heft, I. 1939.

¹¹⁾ A. Giulio Bertoni, Matteo Bartoli, *Breviario di neolinguistica*. Modena, 9.

¹²⁾ Antonino Pagliaro, *Sommario di linguistica arioeuropea*, Roma 1930, 102 urm.

¹³⁾ Adolf Bach, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig 1938, 16 urm.

¹⁴⁾ « Une langue est un des instruments spirituels qui transforment le monde chaotique des sensations en monde des objets et des représentations. Le langage apporte à la fois le mot signe du concept, moyen d'identification, et le nombre qui fait obstacle à la fusion des semblables, qui maintient la diversité des individus sous l'indentité de la classe », (Henri Delacroix, *Le langage et la pensée*, 1930, 600).

¹⁵⁾ Albert Dauzat, *La langue française, sa vie et son évolution*. Paris 1926, 52 urm.

¹⁶⁾ Felix Solmsen, *Indogerm. Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte*. Heidelberg 1922. Vezi la indice.

¹⁷⁾ « Les langues servent à exprimer la mentalité des sujets parlants; mais chacune constitue un système fortement organisé qui s'impose à eux, qui donne à leur pensée sa forme et qui ne subit l'action de cette mentalité que d'une manière lente et partielle, seulement au fur et à mesure des occasions » (A. Meillet, *Ling. hist. ling. gén.*, I, 209).

¹⁸⁾ J. Vendryes, *o. c.*, p. 280—281.

¹⁹⁾ « Tous ceux qui parlent une langue participent à la même forme de civilisation, ils ont accès aux mêmes biens de culture. La langue est même un des moyens permettant à un peuple de haute civilisation de prendre conscience de lui-même » (W. von Wartburg, *o. c.*, 4).

²⁰⁾ În limbile balcanice se arată dialectal numai în limba greacă. Hubert Pernol, *Études de linguistique néo-hellénique*, I, Paris 1907, 272 urm. și parțial în limba albaneză.

²¹⁾ K. Vossler, *o. c.*, 140.

²²⁾ « Sprache und Geschichte eines Volkes geben den Begriff seiner Nationalität » (August Schleicher).

²³⁾ *Dualismul limbii grecești* de mine în revista *Grainu Bun*, I, 144.

²⁴⁾ Despre dualismul limbii grecești vezi lucrarea clasică a lui K. Krumbacher, *Das Problem der neugriechischen Sprache*, München 1902. De asemenea lucrarea mea *Réponse critique au dictionnaire macédo-roumain*, publié par Constantin Nicolaïdi. Salonique 1900, 33, n. 2.

²⁵⁾ Cf. P. Skok în *Revue Intern. des Etudes. Balk*, II, (1936), 473. (446) urm.

²⁶⁾ Vezi în privința aceasta lucrarea lui Ladislav Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.

²⁷⁾ Kr. Nyrop, *Gram. hist. de la l. française*, Copenhague, 1904, 48 urm.; W. v. Wartburg, *o. c.*, 157 urm.

²⁸⁾ J. H. Scholte, *Merker-Stammier, Reallex. d. dt. Lit. Gesch.* III (Berlin 1928 f.), p. 270 urm. Se dă toată literatura societăților pentru limbă.

²⁹⁾ Meillet, *Ling. hist. ling. gén.* I, 29.

³⁰⁾ « Les nécessités de la vie internationale et celle de la pensée tout court obligent les hommes cultivés de pays à la remorque des grands pays de civilisation à apprendre à penser eux aussi la civilisation qui

s'élabore à l'étranger. A cet effet, ils apprennent la langue ou les langues exprimant cette civilisation avec le plus de prestige ou le plus de perfection » (A. Sauvageot, *Le bilinguisme des hommes cultivés*, publicat în *Conférences de l'Inst. de Ling. de l'Université de Paris*, II année 1934, 8).

³¹⁾ « Tout sujet né dans un milieu dialectal se trouve être bilingue » (Charles Bally, *Le langage et la vie*. Zurich 1935, 162). Despre bilingvismul dialectal vezi și A. Meillet, *Sur le bilinguisme*, publicat în *Ling. hist. ling. gén.* II 100—101. Rudolf Mulch, *Seelische Bedingungen im Leben der Wörter*, publicat în *Indogerm. Forsch.* LI (1933), 1—73; Otto Behagel, *Geschichte der deutschen Sprache*. Prefața la ediția 5. Berlin 1928, VII—XXIV.

³²⁾ « La langue littéraire a surtout une valeur sociale c'est un symbole de distinction, de bonne tenue intellectuelle, d'éducation supérieure » (Charles Bally, *o. c.*, 38).

³³⁾ Vezi despre aceasta interesantul studiu al lui Murko Deanović, publicat în *Archivum Romanicum*, vol. XVIII (1934), 129—142.

³⁴⁾ Matteo Bartoli, *Breviario di neolinguistica*. Modena 1928, 99.

³⁵⁾ Dacă, cu toate acestea, apare câte odată în cerșile religioase, cum este lucrarea lui Constantin Ucuta, *Noua Pedagogie*, și sub forma « Doamne Dumnidzale », aceasta se explică din cauza textului grecesc din care sunt traduse toate rugăciunile macedoromâne. În graiul vorbit se spune « Dumnidzale adžută-ni ». Vezi în privința aceasta și lucrarea mea *Aromânii*, 152.

³⁶⁾ Despre împrumutul formei interne, vezi studiul lui Murko Deanović, citat mai sus.

³⁷⁾ Din expresia macedoromână « soarele apune » Grecii au făcut un verb *συρροπώνω* cu același înțeles. Obiecțiunile aduse de către d-l M. Kriaras în contra acestei derivațiuni nu sunt convingătoare. Vezi *Revue Intern. des Etudes Balk.*, anul III (1938), 465. Vezi despre acest cuvânt și întreaga lui bibliografie în lucrarea mea *Aromânii*, dialectul aromânesc, 1932, 190.

³⁸⁾ Pentru toate aceste expresii care au fost discutate de nenumărate ori, fără să se fi ajuns la lămurirea lor definitivă, în afară de bibliografia dată la Sandfeld, *Linguistique Balkanique*, Paris (1930), 68 Nr. 1, vezi notița interesantă pentru înțelegerea expresiei românești

a lui Leo Spitzer din *Revue Intern. des Etudes Balk.*, anul II, (1936), 224 și articolul lui M. Kriaras din aceeași revistă, anul III (1938), 462.

³⁹⁾ « Le Dieu de la lumière, tout resplendissant de pourpre et d'or achève son parcours dans la plénitude de son bonheur; en quittant la terre il montre sa majesté, sa Βασιλεία » (Hesseling, *Neophilologus*, 5, 165 urm.).

⁴⁰⁾ Vezi articoul lui N. Jokl în *Mitteilungen des rum. Instituts an der Univ. Wien* (1914), 298 urm.

⁴¹⁾ Sub acest raport, o parte din împrumuturile de înțeles date de Sandfeld, în lucrarea sa citată, trebuiesc revizuite. Insemnătatea prea mare pe care acest învățat o atribuie limbii grecești duce de cele mai multe ori la rezultate greșite. Calcul, făcut pe baza bilingvismului natural, poate trece dela un popor la altul, fără referire la starea lui culturală mai înaintată sau mai înapoiată. Pentru împrumuturile de sens cele mai obișnuite vezi Per. Papahagi, *Parallele Ausdrücke* în *Jahresbericht XIV* 113 urm.; Sandfeld Jensen în *Gröbers Grundriss I* 530; Th. Capidan, *Calque Linguistique* în *Dacoromania I* 331 urm.; *Aromânii*, dialectul aromân 1932, 174 urm.; P. Skok, *Décalque linguistique*, publicat în *Archiv für sl. Phil.*, XXXVII 1—2 din 1918. Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937, 368 urm., Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, II, București, 1938, 111 urm.

⁴²⁾ Vezi și alte exemple în articolul meu *Un suffixe albanais en roumain*, publicat în *Revue Intern. des Etudes Balk.* anul II (1936), 136.

⁴³⁾ Pentru influențele străine în fonetismul dialectelor arom. și megl., vezi *Aromânii și Meglenoromânii I*; pentru cele din dialectul istror. Sextil Pușcariu *Studii Istroromâne II*.

⁴⁴⁾ Conev, *Ezikovni Vzaimnosti*, 151. Vezi textul bulgăresc în lucrarea mea *Raporturile lingvistice slavo-române*, publicată în *Dacoromania*, III, 133.

⁴⁵⁾ « Die 1. Pers. Imperfecti und « am habeo » în *Dacoromania*, V 498—502.

⁴⁶⁾ *Slavia*, XVI, 1938, 1—49.

⁴⁷⁾ Tot atât de neverosimilă pare și explicarea din slavă a lui -i din *stăi* sau a lui -o din *vino*.

⁴⁸⁾ « Jusqu'au XVI-e s., il y avait parmi les Roumains encore assez de bilinguisme roumaino-slave qui permettait la compréhension aisée

des textes slavons. La disparition complète du bilinguisme entraîne tout naturellement l'introduction du roumain » (*Slavia* VIII 1930, 778). In aceeași revistă (VI 1928, 762), vorbind de fonetismul jugoslav în numele de localități slave din Moldova, Bucovina și Basarabia, alături de cel rutean (Slatina, Straja însă Solotina Storoja), autorul atinge numai în treacănt caracterul bilingv al populațiunii românești din Moldova. Articolul său *Ceška knjiška o vlašhom pravu*, publicat în *Glasnik zem. muzeja za B. i H.* XXX, 310, în care vorbește despre bilingvismul Românilor în Transilvania, mi-a rămas necunoscut.

⁴⁹⁾ Cf. T. H. C A P I D A N, *Meglenoromânii* I, 158 n. Pentru influența slavă asupra flexiunii verbale la Istroromâni, vezi S E X T I I P U Ș C A R I U, *Studii Istroromâne*, 180.

⁵⁰⁾ Imi amintesc că bătrânul din Barovița nu-și mai aducea aminte de articolul românesc, nici de forma pluralului. In ce privește articoll slav, Românii din Meglen îl mai au și astăzi în unele cuvinte ca *dimineața-ta* (pentru *dimineața*), *seara-ta* (*seara*) etc. (Cf. *Meglenoromânii*, I, 179).

⁵¹⁾ Asupra acestui grai special a atras aminte profesorul grec din Ianina, Hristo Suli în studiul său « Τὰ Μπουκουράβικα » τῶν Τζουμέρκων ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἑσφτάδων τῶν Σχωρετζάνων τῶν Τζουμέρκων (« Bucureica » Giurmercilor, sau despre dialectul convențional al croitorilor din Șorețana Giurmercilor), publicat în *Ἑπειρωτικὰ Χρονικά*, ἐτ. τριτ 1928, p. 310. Vezi mai pe larg în lucrarea mea *Aromânii*, 14—15.

⁵²⁾ Vezi în privința aceasta B. R É C A T A S, *L'Etat actuel du bilinguisme chez les Macédo-Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage*, Paris 1934. Introducerea cu bibliografie citată.

⁵³⁾ Cf. lucrarea mea *Fărșeroșii, studiu lingvistic asupra Românilor din Albania*, București, 1931, 127—132.

⁵⁴⁾ Cf. Carlo T A G L I A V I N I, *Modificazioni del linguaggio nella parlata delle donne*. Extras din volumul *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*. Milano 1936, 82—146. Vezi și recenzia mea la acest studiu, publicată în *Balcenia*, I, 1938, 261.

⁵⁵⁾ H. G Ü N T E R T, *Grundfragen der Sprachwissenschaft*, 1935, 33—34.

⁵⁶⁾ Chestiunea eredității în limbă a fost susținută de A. M E I L L E T în mai toate scrierile sale: « En apprenant une langue nouvelle, les sujets ne perdent pas pour cela leur hérédité. Des tendances qui se font jour dans la langue indigène peuvent dès lors se manifester auss

dans la langue nouvellement adoptée » (*La Méthode comparative en linguistique historique*. Oslo 1925, 80). Despre condițiunile fiziologice ale organelor vorbirii care se modifică pe temeiul eredității, vezi și Vendryes în *Mélange Meillet* 1902, 135. În altă parte Vendryes adaugă: « Mais le difficile est d'établir une distinction entre ce qui est héréditaire et ce qui est acquis par imitation » (*Atti del III Congresso internazionale dei linguisti*. Firenze 1935, 48).

⁵⁷⁾ Cercetări aprofundate pe terenul biologic s'au făcut de către savantul prof. P. van Ginneken, *Die Erblichkeit der Lautgesetze* în *Indogerm. Forsch.* XLV 1927, și urm. *La biologie de la base d'articulation* în *Psychologie du langage*, Paris 1933, 266 urm. *La biologie du langage et la phonologie* în *II Congrès international des Slavistes (Philologues Sslaves)*. Varsovie 1934, p. 27 urm. Vezi și *Atti del III Congresso* etc. 29 urm.

⁵⁸⁾ Intreaga lucrare, concepută în zece volume mari, se publică în două părți: Partea întâi cuprinde șase volume și publicarea ei este în sarcina lui Sever Pop; partea a doua restul, cu a cărei publicare se ocupă Emil Petrovici. Primul și al doilea volum din partea I-a au apărut. Același volum din partea II-a trebuia să apară după un an. Întârzierea lui a provenit probabil din cauza evenimentelor din vara trecută, când Universitatea română din Cluj, de care ține Muzeul Limbii Române, a trebuit să se mute la Sibiu.

⁵⁹⁾ Primul a fost Atlasul Lingvistic al Franței. După el a urmat Atlasul Lingvistic Catalan, Atlasul Ialiei și al Elveției de sud, Atlasul Lingvistic-Etnografic Italian al Corsicei.

⁶⁰⁾ În ce privește reproducerea materialului lingvistic, acesta este grupat după înțelesuri, la fel ca în *Atlasul Italiei și al Elveției de sud* de J a b e r g și J u d. Astfel, în vol. întâi, atât din partea I-a cât și din partea II-a, se cuprind « Părțile corpului omenesc și boalele lui ». La acest mare capitol în vol. întâi din partea II-a s'au mai adăugat încă alte două capitole: a) Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători; b) Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule.

⁶¹⁾ Cf. *Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien*, Heidelberg 1914, 98 urm.

⁶²⁾ Aromânii, pe cât știu, nu întrebunțează în limbă cuvântul *cioban*. Ca probă, el nu este atestat în niciun glosar sau dicționar. Dacă într'adevăr ar exista în sud pe undeva, el este un grecism. Fapt

este că el lipsește din «Basmе» și «Literatura Populară» de P e r. P a p a h a g i. De asemenea nu este dat nici în «Antologie Aromânească» de T a c h e P a p a h a g i.

⁶³⁾ După indicațiile atlasului nostru, partea de sud-vest a Ardealului cu Banatul se identifică ca limbă cu graiul din Oltenia. Limba din centrul și nordul Ardealului ca și cea din Maramureș ține de graiul din Moldova, iar cea din părțile de răsărit și miază-zi ale Ardealului ține de graiul din Muntenia.

⁶⁴⁾ Vezi de ex. hărțile colorate din Micul Atlas Lingvistic Român I sinonimele cuvintelor moștenite: corp (hartă 1), față (35), sudoare (9), cuvânt (41), arunc (135) etc.

⁶⁵⁾ K a r l J a b e r g, *Der rumänische Sprachatlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebiets*, publicat în *Vox Romanica*, Annales Helveticæ explorandis linguis romanicis destinati V (1940). De același: *Aspects géographiques du langage*, Paris (1936). S e x t i l P u ș c a r i u în *Dacoromania*, VI, p. 504 și IX, 403.

⁶⁶⁾ La noi, numele munților *Carpați*, care se identifică cu numele insulei *Karpathos* din Marea Egee, se presupune că este de origine preindoeuropeană. Despre popoarele și limbile preindoeuropene vezi studiul rămas până astăzi clasic al lui P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*. Göttingen (1896). Același: «Sprachliche Vorgeschichte des Balkans» în *Rev. Int. d. Et. Balk.* II, 379, Dr. Otto Hoffman, *Gesch. der gr. Spr.* (1916) Nr. 2.

⁶⁷⁾ *Brevis designatio meditationum de originibus gentium, ductis potissimum ex indicis linguarum* (in *Opera omnia studio L. Dutens* IV, 2, 186 sqq. Genevæ 1768).

⁶⁸⁾ Karsten, *Die Germanen* 32.

⁶⁹⁾ Adalbert Kuhn, *Zur ältesten Geschichte der indogermanischen Völker*, 1845.

⁷⁰⁾ In cele mai multe așezări românești din Peninsula Balcanică se întâlnesc numirile *tsitate*, *castru*. Despre *castru*, *căstrie* la Greci, cf. K. Στεργιόπουλος în articolul său despre toponimia Epirului, publicat în *Ἑπειρωτικά Χρονικά* III (1928), 331. La Slavii din Balcani avem *Kostriči* și *Kostričani*, derivate din *castra* cf. Otto Franck, *Studien zur Serbokroatischen Ortsnamenkunde* în *Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität*. Berlin, herausg. von Max Vasmer (1932), 14. După unii învățați și numele

slav de loc. *Kostur* (gr. *Καστορία*, arom. *Custur*, turc. *Kesre*) ar deriva din *castra*, ceea ce este mai puțin probabil (Const. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* ap. Otto Franck, 198).

⁷¹) La Albanezi numele unei tulpini, cf. Weigand în *Balkan-Archiv*, III, 232.

⁷²) Numele eroului național la Abanezi, Gheorghe Castriota, supranumit de Turci Skanderberg, vezi Dr. Ludwig von Thallóczy, *Illyr. Alban. Forschungen*. München und Leipzig (1916) I, 142; N. Iorga, *Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais*. Bucarest (1919), 43.

⁷³) Jacques Ancel, *Peuples et nations des Balkans*. Paris (1930), 13.

⁷⁴) Despre drumurile construite de Romani în peninsula balcanică, cf. Iulius Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*. Innsbruck, 121 și Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Paris (1901), I, 206-207.

⁷⁵) Cf. K. Amentos, «Erforschung der heutigen Ortsnamen in Griechenland» în *Zeitschr. für Ortsnamenf.* V (1929), 62. M. Vasmer, *Zu den slavischen Ortsnamen in Griechenland*, în «*Symbolicae grammaticae in honorem I. Roswadowski*», II, 297; cf. 195. A. M. Seliștev, *Slavjanskoe naselenie v Albanii*. Sofija (1931), 201.

⁷⁶) Despre configurația fizică a Peninsulei Balcanice, cf. Iovan Cvijić, *La péninsule balkanique*. Paris (1918), 1-79; Giotto Dainelli, *La regione Balcanica*. Firenze (1922), 73-109. Vezi darea mea de seamă asupra acestei excelente lucrări în *Dacoromania*, III, 893. Jacques Ancel, «L'unité balkanique» în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 117-139. Jacques Ancel, *Peuples et Nations des Balkans*, Paris (1926), 13 sqq.

⁷⁷) Vezi despre aceasta Eugène Pittard, *Les races et l'histoire*. Paris (1924), 348, 352, 354, 358 și 361 sqq. «Les campagnes de mensurations faites par le professeur Pittard de Genève, qui a poursuivi de longues études anthropologiques dans les Balkans avant et après la Guerre, ont abouti à cette conclusion qu'il n'y a pas de race balkanique; il n'y a pas de race serbe, bulgare, grecque, roumaine, albanaise, si on considère la race au sens physique du mot» (Jacques Ancel în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, cf. 139), și Giotto Dainelli o. c., 89.

⁷⁸⁾ Georges Poisson, *Les Aryens*. Paris (1934), 19.

⁷⁹⁾ « Auch die Indogermanen selbst können, schon weil sie dauernd und sich mit anderen Völkern durchsetzten, nicht reinrassig gewesen sein » (Hermann Güntert, *Der Ursprung der Germanen*. Heidelberg 1934, 73).

⁸⁰⁾ Hermann Hirt, *Die Indogermanen*, I (1905), 131.

⁸¹⁾ Paul Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*. Göttingen (1896), 174; Herman Hirt, *o. c.*, 132.

⁸²⁾ Despre vocalismul limbii frigiene față de acela din grupa limbilor arice, vezi Eduard Philipon, *Les peuples primitifs de l'Europe Méridionale*. Paris (1925), 12 sqq. și Herman Hirt, *o. c.*, 133.

⁸³⁾ « Wie die Illyrier... sassen ehemals die Thraker östlich von hnen vom ägäischen Meer bis zur Donaumündung und... andererseits jenseits des Bosphorus wenigstens in Bithynien und bis nach Phrygien » (Th. Mommsen, *Das Weltreich der Caesaren*. Wien-Leipzig 1935, 193—194).

⁸⁴⁾ Vezi mai pe larg despre aceasta Alexandru Philipide, *Originea Românilor*. Iași (1923), I, 451.

⁸⁵⁾ Vechii Macedoneni care, la început, se întindeau dela Axios (Vardar) până la Haliacmon (Bistrița), au fost desnaționalizați treptat de Iliri și Traci. (Eduard Philipon, *o. c.*, 110). Vezi în urmă și Guglielmo Ferrero, « L'empire romain et les Balkans », în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 98.

⁸⁶⁾ Giotto Dainelli, *o. c.*, 76.

⁸⁷⁾ Pentru toate aceste nume de loc., vezi descrierea la Ami Boué, *Recueil* I 80, 82, 83; II 234, 268, 280. Otto Frank, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*. Leipzig (1932), 78.

⁸⁸⁾ Cât de strâns legată de munte a fost viața acestor Români, rezultă, în parte, și din faptul că cuvântul *codru*, care este atât de des întrebuințat la Românii din Dacia, mai ales în literatura populară, apare rar în graiul lor, iar în cântecele populare lipsește cu desăvârșire. În locul codrului întâlnim la Aromâni *muntele*. Tot în literatura lor populară lipsește și expresia *frunză verde*, această imagine poetică atât de caracteristică pentru dragostea de *codru* la Dacoromâni. Lipsa acestor două forme la Aromâni arată până la un punct că, în vreme ce aceștia, ca păstori, au dus mai mult viața de munte, Dacoromânii, din contră, au trăit mai mult în codru, aproape de șes. Pentru între-

buințarea cuvântului *munte* în literatura pop. aromână, vezi *Petricile Papahagi, Din Literatura Poporană a Aromânilor*, pp. 873, 931, 934 et. Despre *codru* la Dacoromâni, vezi S. Mehedinți, *Coordonate Geografice*. Acad. Rom. mem. sect. ist., seria III t. XI mem. 4, 94.

⁸⁹⁾ W. v. Wartburg, *Évolution et structure de la langue française*. Paris (1934), 8.

⁹⁰⁾ G. Rohlfis, *Das Fortleben des antiken Griechentums in Unteritalien*. Köln (1933), 1—19.

⁹¹⁾ Din Tracia, nord-vestul și sud-estul au fost romanizate (Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, V, 281); de asemenea și toată Dobrogea, cu toate că pe litoralul mării existau Greci în toate orașele grecești: Tomis, Histria, Callatis, Dionysopolis (Alexandru Philippide, *o. c.*, 60).

⁹²⁾ J. Jung, *o. c.*, 101.

⁹³⁾ Vezi acum cercetările arheologice ale lui Luigi M. Ugolini, *L'Antica Albania nelle ricerche archeologiche italiane*, Roma, 31: «Lungo la costa illirica, o poco nell' interno, erano pure dissiminate delle città greche. Queste erano colonie che i Greci, fin dal VII secolo av. Cristo, avevano fondato lungo il littorale adriatico».

⁹⁴⁾ «In Macedonien und Thesalien sind alle (Meilensteine) lateinisch CIL., III, suppl., 7359 ff.» (Dr. Ludwig Hahn, *Rom und Romanismus im griechisch-römischen Osten*. Leipzig (1906), 12, nota 6.

⁹⁵⁾ «Il faut pourtant se rendre compte que la présence d'inscriptions grecques n'indique pas forcément une population grecque compacte. Se servant des noms de lieu mentionnés par Procope dans son livre De aedificatione (VI-e siècle), M. G. Schütte (Über die alte politische Geographie der nicht-klassischen Völker Europas dans *Indogerm. Forsch.* 15, 211—236, notamment 298—299) arrive à un résultat essentiellement différent et soutient que l'élément grec n'a jamais beaucoup dépassé le territoire actuel, les noms de lieu donnés par Procope montrant la romanisation de toute la Serbie et la Bulgarie, de la plaine de Kossovo et de l'intérieur de la Macédoine jusqu'au lac d'Ohrida, et partiellement même plus avant vers le Sud» (K. r. Sandfeld, *Linguistique Balkanique*, Paris 1930, 17), cf. și N. Iorga (*Revue Historique*, V, 1928).

⁹⁶⁾ Despre rolul bisericii gr. în peninsulă, cf. Dr. F. Dölger, « Die mittelalterliche Kultur auf dem Balkan » în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 110.

⁹⁷⁾ Vezi despre aceasta N. Iorga, *Formes byzantines et réalités balkaniques* (Leçons faites à la Sorbonne). Bucarest—Paris, 1932: « On ne peut donc considérer l'influence de la Byzance impériale sur l'intérieur de la péninsule des Balkans ni sous le rapport d'une administration qui n'existait pas et qui n'avait pas l'intérêt à exister, ni sous celui d'une avance grecque, qui n'avait pas les moyens matériel de se produire », 32.

⁹⁸⁾ N. Iorga, *Români și Grecii de-a-lungul veacurilor*, București (1921), 7.

⁹⁹⁾ Giotto Dainelli, *o. c.*, 79.

¹⁰⁰⁾ A. v. Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums*, II, 226. Pentru termenii religioși, cf. și J. Jud, *Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache* (Separatabdruck aus dem 11. Jb. d. hist.-antiq. Gessell. v. Graubünden, 1919), 1 vol., 56, precum și recensia lui Sextil Pușcariu în *Dacoromania*, I, 343—499.

¹⁰¹⁾ Dr. Ludwig Hahn, *o. c.*, 208 sqq.; Kr. Sandfeld, *o. c.*, 45 sqq.

¹⁰²⁾ Aceste cuvinte nu arată înțelesuri disparate, ci se referă la anumite domenii de activitate, cum sunt arhitectura, agricultura, botanica, în care Grecii erau superiori populațiilor lor băștinase (W. von Warburg, *o. c.*) 8; cf. și A. Dauzat, *La langue française sa vie et son évolution*. Paris (1926), 64.

¹⁰³⁾ Alexandru Philippide, *o. c.*, I, 406.

¹⁰⁴⁾ Studiat de prof. Dr. Matteo Giulio Bartoli în monumentală operă *Das Dalmatische*, publicată în două volume în *Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung*, IV. Wien 1906. Vezi și Const. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, I, capitolul « Der romanische Dialekt der Dalmatiner », 78 sqq.

¹⁰⁵⁾ La lămurirea cărora au contribuit numeroasele studii ale profesorului P. Skok dela Universitatea din Zagreb. Aceste studii au apărut în diferite reviste iugoslave și străine printre care notăm: « Rad » *Jugoslavenske Akademije*; *Archivum Romanicum*, *Archiv für Slavische Philologie*; *Archiv za Arbanasku Starinu Etnologiju i Jezik*; *Časopis pro Moderni Filologiju*; *Glasnik Zemaljskog Muzeja Bosne i Hercegovine*; *Časopis za slovenski Jezik Književnost in Zgodovino*;

Glasnik Skopskog Naučnog Društva; Nastavni Vjesnik; Južnoslovenski Filolog; Zeitschrift für slav. Phil.; Zeitschrift für Ortsnamenforschung; Revue des Études Slaves, Romania, Slavia etc. etc.

¹⁰⁶⁾ Vezi despre aceasta Matteo Bartoli, *o. c.*, I, 173, capitolul: « Die Ausdehnungsverhältnisse der Sprachen », § 121: « Wo wurde illyrisch gesprochen? ».

¹⁰⁷⁾ Vezi darea de seamă a lui Matteo Giulio Bartoli despre lucrările: Giuliano Bonfante, *L'italiano et il latino nell'Urbe*; Karl von Ettmayer, *Die historischen Grundlagen der Entstehung der italienischen Sprache*; Ferdinand Lot, *A quelle époque a-t-on cessé de parler le latin?*; Elise Richter, *Beiträge zur Geschichte der Romanismen*, etc., în *Archivio Glottologico Italiano*, vol. XXVII 1935, XIII, 97 sqq. Aici reproducem următoarele rânduri ale autorului: « L'Ettmayer (pag. 7), il Lot et altri pensano che le innovazioni d'età romanza siano cominciate nei secoli IV, V, e VI. Il Muller e qualche altro preferiscono scendere a quattro secoli più tardi: ai secoli VIII—X. Avvertiamo subito che manca ogni prova per ambedue tesi, ma la prima è la più probabile gli avvenimenti politici e sociali dei secoli IV, V e VI hanno avuto più profunde conseguenze nella storia dei linguaggi parlati che non gli avvenimenti dei secoli VIII—X ».

¹⁰⁸⁾ Ferdinand Lot, *A quelle époque a-t-on cessé de parler le latin?* Extras din « *Archivum latinitatis Medii Aevi* », tomul IV, 1931, 97—159. Vezi și Ovid Densusianu, în *Grai și Suflet* (V, 1931), 370 299.

¹⁰⁹⁾ A. Meillet, *o. c.*, 10.

¹¹⁰⁾ Vezi și N. Trubetzkoy, *Actes du premier Congrès International des Linguistes à la Haye*, du 10—15 avril 1928. Leiden, 17—18.

¹¹¹⁾ Incercările lui Al. Philippide (*Altgriechische Elemente im Rumänischen*. Bausteine z. rom. Phil., 1905, 46; *Viața Românească*, XVII, 1920, 34) și Const. Diculescu (*Dacoromania*, IV, 1934) au fost exagerate. Vezi despre aceasta și Sandfeld, *o. c.*, 31; N. Jokl, în *Litteris*, IV (1927), 195. N. Iorga, crede că dintre cuvintele vechi grecești unele ar fi putut fi împrumutate de Daci, ceea ce n'ar fi cu neputință; numai că ne lipsesc dovezile pentru astfel de împrumuturi, iar *drum* a pătruns în limbă prin filieră slavă. Cuvântul există și în alb. sub două forme: *dhrom* (tosc) și *drum* (gheg); primul este din gr., al doilea din sârb. sau bulg. (N. Jokl, în *Lit-*

teris, IV, 1927, 193). Numele *Dispa* și *Harina* nu pot veni din gr. din pricina greutăților formale. Cf. N. D r ă g a n u, *Numele proprii cu suf. -șa* în «Biblioteca Dacoromania», Nr. 7. Cluj (1933), 18. (Cf. *La place des Roumains dans l'histoire universelle* (Bucarest), 1935, 119.

¹¹²⁾ În articolul meu «Le jeu aux osselets chez les Roumains, les Slaves et les Albanais», în *Revue Intern. des Études Balk.* I, 211—231, am arătat că termenii pastorali *čurlă, vâșcl'e* și *nipū* (ipu) vin din gr. Κύριλλος, Βασιλεύς, ἴππος.

¹¹³⁾ «Les Grecs, les «Romains» byzantins du Moyen-Age, étaient et sont restés les vrais représentants de l'ancienne civilisation balkanique. Viennent ensuite les Aromouns ou Koutzovalaques qui furent pénétrés de cette civilisation» (C v i j i ć, o. c., 102). «Le genti che gia avevano una civilisazione superiore furono quelle che più presero da Bisanzio, cioè Greci ed Aromuni» (Giotto Dainelli, o. c., 113).

¹¹⁴⁾ Cf. B. R é c a t a s, *L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo-Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage*. Paris, 1934. Vezi și recensia mea din revista *Familia*, Nr. 8, 1935.

¹¹⁵⁾ «Il ne faut pas voire un seul instant qu'il (l'empire byzantin) eût cherché à faire dans la péninsule l'œuvre de dénationalisation au point de vue grec qui avait été réalisé au point de vue romain avant la bysantinisation de l'Empire d'Orient. Il est bien vrai que les Illyres sur la côte occidentale des Balkans, et leurs frères de race, les Thraces, occupant la plus grande partie de la péninsule, anciens habitants de cette vaste région, ont été en grande partie dénationalisés et qu'ils se sont habitués à parler le latin et à se sentir Romains». N. I o r g a, *Formes byzantines et réalités balkaniques*. Bucarest—Paris (1922), 31.

¹¹⁶⁾ Karl Dietrich, *Die osteuropäischen Literaturen in ihren Hauptströmungen vergleichend dargestellt*. Tübingen (1911), 1—22. Chiar unele expresiuni tipice pentru redarea în formă superlativă a frumuseții feminine din basmele populare balcanice, ca: ἡ ὀμμορφη τοῦ τόπου «frumoasa pământului», arom. *mușata loelui*, megl. *ubăvil'a loelui* (și ghiuzeldunja, tc.), alb. *e bukur e dheut*, bg. *ubavata na sfetot*, tc. *dunja gūzel* vin, după cum arată construcția adjectivului în gradul pozitiv înaintea genitivului, din Orient, de unde s'au răspândit și în Occident (cf. it. *la bella del mondo*). Această expresie este dată de S a n d f e l d în ediția daneză a lucrării sale (*Balkanfilologien*, 1926, 9) ca o particularitate balcanică. În urma observației făcută de N. J o k l în

recensia sa asupra acestei lucrări în *Litteris*, IV (1927), Nr. 3, p. 192, Sandfeld admite părerea lui, pe care o introduce în ediția franceză a aceleiași lucrări, despre care vezi p. 161. (P. Kretschmer, *Neogr. Märchen*, X, ap. N. Jokl).

¹¹⁷⁾ Th. Capidan în *Dacoromania*, VII, 322; S. Pușcariu, *ib.*, 491.

¹¹⁸⁾ Kr. Sandfeld, *o. c.* Paris, (1930), 187; W. Meyer-Lübke, *Rumänisch und Romanisch* în *An. Ac. Rom.*, M. S. I., III, tomul V (1930), 12; Sextil Pușcariu, *Dacoromania*, VI, 498.

¹¹⁹⁾ În studiul său *Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balkansprachen* publicat în *Jahresb.*, IX, Sandfeld, discutând la p. 17 asupra motivelor care au provocat dispariția infinitivului în gr., nu admite părerea lui Hesseling (*Essai historique sur l'infinitif grec*, 43) după care « du moment que l'infinitif devenait substantif, il cessait par cela même de remplir ses fonctions verbales ». Eu socotesc că acest început de substantivare a infinitivului s'a putut arăta și în celelalte limbi balcanice, fără relație cu fenomenul din grecește. Vezi și A. Seliștev, în *Revue des Études Slaves*, V (1925), 50; W. Meyer-Lübke, *o. c.*; Sextil Pușcariu, *Dacoromania*, VII, 499; G. Weigand crede că formarea viitorului cu « voi » este de origine tracă (*Ethnographie von Makedonien*, Leipzig, 1924, 61); O. Densusianu admite pentru dispariția infinitivului originea greacă (*Graiul și Suflul*, III, 445). Despre forma optativului, cf. Th. Capidan, *Aromânii*, 476.

¹²⁰⁾ B. Conev, *Ezikovni vzaimnosti meždu Bălgari i Romăni* (Sofia), 1921, 3; Stefan Mladenov, în *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin und Leipzig (1929), pp. 80—88, vorbește despre acest fenomen în limba bulgară, ca despre o particularitate internă, fără referire la celelalte limbi balcanice. În schimb, P. Skok, în întinsa sa recensie publicată în « *Južnoslovenski Filolog* » (Kniga, XII, 1933, pp. 73—146), arată cât de șovine și unilaterale sunt expunerile lui Mladenov, mai ales în chestiunile care privesc fizionomia balcanică a limbii bulgare. În această recensie, Skok studiază întreaga problemă a prefacerii vocalelor, *a, e, o*, în *ă i, u*, în cadrul balcanic, tratând-o pe rând și amănunțit în toate limbile balcanice. După autor, dintre cele trei vocale reduse în limba română, *a — ă* este cea mai veche (p. 123). În graiurile slave din Macedonia, ținutul Perlepe-Kaimakčalan și împrejurimile din Scoplie, pe care le-a cer-

cetat la fața locului, apare numai $e > i$, nu și $o > u$, $a > ă$ (p. 122). În ce privește slăbirea lui a în $ă$, deosebirea între limba română și între limba bulgară este că în românește apare peste tot, iar în bulgară regional (p. 123). Cu privire la geneza acestui fenomen în relație cu limba albaneză, S k o k crede că ea s'a produs « u doba rumunsko-arnautske simbioze na Balkanu, u Dardaniji, u današnjoj Mačedoniji » (în vremea simbiozei româno-albaneze în Balcani, în Dardania, în Macedonia de azi), p. 124). La Bulgari, această particularitate s'a produs în timpul împărăției româno-bulgare (« Ia uzimam i ovdje kao i kod člana drugo vlaško-bulgarsko carstvo kao doba kad se je ova pojava mogla prenijeti iz jednoga jezika u drugi »), p. 123. Peste tot, S k o k socotește că întreaga problemă la Bulgari ține de schimbarea sistemului de accentuare, care este deosebit de acela din paleoslavă, însă se identifică cu acela din limbile română, albaneză și greacă. De aceea crede că fenomenul nu este intern bulgăresc, cum susține M l a d e n o v, ci s'a dezvoltat în legătură cu celelalte limbi balcanice. Vezi despre aceasta și T h. C a p i d a n, *Raporturile lingvistice slavo-române în Dacoromania*, III, 162 sqq.; S e x t i l P u ș c a r i u, *Studii Istroromâne*, II, 360.

¹²¹⁾ Pentru originea românească a articolului la Bulgari, cf. G. W e i g a n d, *Ethnographie von Makedonien*. Leipzig (1924), 60, pe care Ștefan Mladenov (*o. c.*, 4) o respinge. Cf. și T h. C a p i d a n în *Revista Macedoromână*, vol. II, (1930), Nr. 1, p. 3 sqq. Pentru întreaga bibliografie a chestiunii, cf. S a n d f e l d (*o. c.*, 167).

¹²²⁾ « Les Slaves furent un élément passif dans le procès d'évolution syntaxique et morphologique » (A. S e l i ș t e v, în *Revue des Études Slaves*, V, 1925, 50).

¹²³⁾ « Influența slavă e relativ târzie și începe după ce limba noastră suferise aproape toate acele importante schimbări care o caracterizează » (Sextil Pușcariu, *o. c.*, 354). Vezi și M. F r i e d w a g n e r, *Über die Sprache u. Heimat der Rumänen* în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, LIV (1934), 656.

¹²⁴⁾ Înțelesul « Greis » dat de G. M e y e r cuvântului albanez *mosh*, după informațiunile mele, nu se cunoaște. Pentru acest înțeles există pljak fem. pljakë. Dictionarele mai noi (Marie Amelie Freiin v. Godin și P. F. C o r d i g n a n o) nu-l înregistrează. Forma *motsh* (*mosh*) derivată din *mot* « timp, an » însemnează « vârsta ».

Iar derivatul *moshatar* «de aceeași vârstă». După înțeles, cuvântul românesc *moș* are aceeași bază ca forma albaneză.

¹²⁵⁾ Cuvântul românesc presupune o formă albaneză mai veche **gljush*, ceea ce, după expunerile lui J o k l (*Ling.-kulturhist. Unters. aus dem Ber. d. Alb.*, 28 sqq.) n'a putut exista. Un împrumut mai nou este greu de admis. Se pare că amândouă formele, română și albaneză, pleacă dela același tip, mai ales că nici în albanezește originea cuvântului nu este pe deplin lămurită.

¹²⁶⁾ Cuvântul există și în it. și din această limbă s'a răspândit, prin Alpi, în Germania de vest (W. Meyer-Lübke, *REW.*, 5289). Legătura cu «Mezana» *Mesapilor* ne îndreaptă spre teritoriul iliric, de unde se va fi răspândit în Italia.

¹²⁷⁾ O. Densușianu a încercat să explice cuvântul *șap* în direcția indicată de M. Vasmer și J. Rozwadowski, derivându-l din iraniana «putem deci admite că o formă iranică *cap* a circulat în Orientul Europei și a fost împrumutată de ciobanii noștri» (*Grai și Suflet*, I, 244). Că există o apropiere între pers. *čapiš*, *čapuš* «șap de un an» și între formele albano-române este evident. Dar nimic nu ne poate împiedeca să admitem posibilitatea — mai ales că este vorba de o formă imaginată — că un cuvânt asemănător înrudit cu forma iraniană a existat și în domeniul albano-român. (Vezi *Raporturile albano-române în Dacoromania*, II, 460). Aceași origine iranică O. Densușianu o atribuie și cuvântului *șarc*, trecut dela ciobanii români la Albanezi (*ib.*, 245). Despre originea iraniană a cuvintelor alb. *skjap* și *vatrë* se ocupă și N. J o k l în «Albanisch-iranische Berührungen», publicat în *Wiener Zeitschr. f. die Kunde des Morgenlandes*, XXXIV, 1 și 2 din 1927, cunoscut din recensia lui G. r. Nandriș, publicată în *Rev. Fil.*, II, 166.

¹²⁸⁾ Al. Philippide (*o. c.*, I, 444 sqq.) vorbind despre n. loc. trac Germisara — Germizera, în care prima parte a cuvântului, germi, după lămuririle date de Tomaschek și Kretschmer, reprezintă indoeurop. *guherm* cu înțelesul «cald» (cf. gr. Θέρμος «cald», arm. *ğerm* «cald», alb. *zjarm* «căldură», lat. *formus* «cald», etc.), se întreabă, dacă partea a doua *-sara*, *-zera* n'ar putea fi identificată cu român. *zară*, mai ales că acest nume loc. fiind identificat cu apele calde dela Geoagiu-Băi, înțelesul lui *-sara*, *-zera* este aproape asigurat.

¹²⁹⁾ Vezi și Sextil Pușcariu, în *Dacoromania*, III, 819, nota 1; Al. Philippide (*o. c.*, I, 432) vede cuvântul «mare»

în numele de castel Μαρμαβοῦργος (= mare + burgus) « al cărui etymon este poate latinescul mas ».

¹³⁰⁾ În alb. se cunoaște numai forma *kurm* « corp, trup » (G. Meyer, *Etym. Wb. d. alb. Spr.*). Acum avem și *kurmə* « bucată »: *me bâ kurma* « a face ceva în bucăți mărunte » același cu *me bâ tsofa tsofa*; *me kurmue* « a tăia în bucăți » (Marie v. Godin, *Wb. d. alb. u. deutsch. Spr.*, s. Stück, 340; P. F. Cordignano, *Dizion. alb.-it. e it.-alb.*, 88). Presupun că avem a face cu o formă de bază comună pentru alb. și rom., care nu este nevoie să fie din gr., cum a crezut mai întâi G. Meyer, care l-a derivat din κορμῆ, și, după el, G. Giuglea din κορμός, κορμῆζω (*Dacoromania*, III, 611, 771).

¹³¹⁾ Cuvântul « gata » se găsește și la Aromâni în forma adv. *ngătan* (angătan), întrebuițată des la nord cu înțelesul « în pază, în ocrotire » *S-lu ai fičorlu ngătan* (să bagi seama la copil, să-l păzești bine), cf. și Mih., 355. Prin urmare, nu cred că ne găsim, « în prezența unui element slav intrat în limba română prin filieră albaneză. Fiind un împrumut mai nou, firește n'a putut pătrunde până la Români răsăriteni, la Aromâni » (Emil Petrovici, în *Dacoromania*, VII, 348).

¹³²⁾ Despre originea art. postpus în limbile balcanice s'a scris foarte mult. Chestiunea a luat o dezvoltare atât de mare, încât este destul ca cineva să cetească ceea ce s'a scris în această privință dela Miklosich încoace, spre a putea redacta un nou studiu, fără a adăoga ceva nou la ceea ce s'a știut până acum. În timpul din urmă, N. Iorga (*Bulletin de l'Inst. p. l'étude de l'Europe sud.-orient.*, II, 115) a observat că postpunerea art. se cunoaște și în Scandinavia, unde va fi fost adus de Goți, care, după conlocuirea lor cu Tracii, s'au îndreptat spre miazănoapte. V. Bogrea (*Dacoromania*, II, 662) a contestat această filiație, din motivul că în limba gotă nu se cunoaște așa ceva. Cu mult înainte, Brugmann încercase să explice art. postpus în limba bulg. sub influența limbii Armenilor din Bulgaria, la care Ernest Lewy (*Orientalische Literaturzeitung*, XXV, 1922, 145 sqq.) a răspuns, cu drept cuvânt, că această filiație nu putea avea loc decât cu Brigii (Frigienii), rudele Armenilor, încă pe vremea când ei se aflau în Balcani, recunoscând, prin aceasta, că particularitatea ține de elementul autocton balcanic. În contra acestei păreri s'a exprimat Carlo Tagliavini (*Dacoromania*, III, 515), încercând să dovedească că fapte de limbă analoage se arată și în alte limbi din Asia, ceea ce ne-ar

opri să ne gândim la un substrat comun. În fine, A. G r a u r, într'un articol publicat în *Romania* (vezi acum *Mélanges Linguistiques* 1936, 50), reluând ideea cu articolul postpus la Scandinavi, emisă cum am văzut mai întâi de N. I o r g a și discutată de V. B o g r e a, reușește să explice formația articolului postpus în limbile română și albaneză, fără putere de convingere în ceea ce privește cazul analog din limba bulgară. Într'o chestiune atât de grea, de sigur, nu se poate spune ceva definitiv. Cu toate acestea, dacă ținem seamă de celelalte particularități care unesc limbile balcanice, originea comună a articolului postpus la Albanezi, Români și Bulgari pare mult mai verosimilă.

¹³³) Despre celelalte asemănări cu limba română vorbesc mai pe larg în studiul meu *Raporturile albano-române (Dacoromania, II, 443 sqq.)*, unde întreaga chestiune a fost tratată în mod istoric, începând cu Thunmann, Kopitar și Miklosich până în 1920.

¹³⁴) « Le passage de *a* lat... à *i* ne peut être séparé du phénomène analogue de l'albanais » (O. D e n s u s i a n u, *Histoire de la langue roumaine*, I, 295). Pentru originea autohtonă a lui *a*: *ă* este și E r n s t G a m i l l s c h e g, care crede că *ă* în bulg. este de origine română (*Zeitschr. f. rom. Phil.* XLVIII, 480). Al. P r o c o p o v i c i (*Dacoromania*, IV, 59) nu admite originea autohtonă. Vezi acum și P. S k o k, *o. c.*, 124, A. R o s e t t i, în *Bulletin Linguistique*, III, (1935), 85 sqq.

¹³⁵) Despre deosebirea de rostire a lui *ă* la Bulgari și despre răspândirea lui, cf. S t e f a n M l a d e n o v, *o. c.*, 80 sqq. și P. S k o k, *o. c.*, I.

¹³⁶) Vezi despre aceasta și lucrarea mea: *Raporturile slavo-române, în Dacoromania*, III, 180.

¹³⁷) N'am citat printre acești învățați pe Vasile Pârvan, pentru că părerea lui exprimată într'o scrisoare adresată lui Sextil Pușcariu și reprodușă în « Zur Rekonstruktion des Urrumänischen » (*Zeitschr. f. rom. Phil.*, XXVI), este cu totul arbitrară. (Cf. N. J o k l, în *Geschichte der indog. Sprachwiss.* II³, 122).

¹³⁸) N o b e r t J o k l, în *Grundriss der indogermanischen Sprach- und Altertumskunde*. Strassburg (1917), II, 109 sqq.

¹³⁹) Vezi despre aceasta G. W e i g a n d, în *Balkan-Archiv*: « Sind die Albaner die Nachkommen der Illyrer oder der Thraker? », III (227—251). S t. M l a d e n o v, « Albanisch und Thrako-Illyrisch »,

ib., IV, 181—184. N o b e r t J o k l, «Balkanlateinische Studien», *ib.*, 195—217. La acest interesant articol, în care autorul studiază câteva elemente latinești din limba albaneză nerelevante până acum, adaog că forma *koftor* «vatră» există și la Aromânii din Albania sub forma *căftor*, cu o > ă (despre care vezi *Aromânii*, 277). În schimb, n. loc. *Volpul* din Albania, după articol, pare a fi de origine aromână. El se întâlnește în Epir *Vulpi*, nume de sat lângă Agrafa, aproape de Aspropotam (cf. *Carte der Europäischen Türkei nebst einem Theile von Kleinasien in XXI Blaetern nach den besten Hülfquellen*, entworfen und gezeichnet durch den k. k. Oberstlieutenant Franz v. Weis. Im Jahre 1829. Acest *Vulpi* este relevat și de G. Weigand, în *Jahresb.*, XXI—XXV, 177. La fel trebuie privit și *Skortul* (Shkortul).

¹⁴⁰⁾ N o b e r t J o k l, în Ebert, *Reallexikon*, 84 sqq. Pentru bibliografia întregii chestiuni, vezi acum M. Friedwagner, *Über die Sprache u. Heimat der Rumänen* în *Zeitschr. f. rom. Phil.* LIV (1934), 655, nota 2. N o b e r t J o k l, *ib.*, 92; G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 265.

¹⁴¹⁾ «Der Name Dardanen bedeutet Birnenzüchter oder Ackerbauer» (Dr. Ludwig v. Thallóczy, *o. c.*, I, 14).

¹⁴²⁾ Vezi P. Skok «Iz toponomastike južne Srbije» în *Glasnik, Skopskog Naučnog Društva*, XII (1932), 201. Alături de Dardania, autorul mai citează din Procopiu și Dardapara, pe care îl redă prin «Kruševo mesto» (ținut cu peri); M. Vasmer, *Zu den slavischen Ortsnamen in Griechenland*, în «Symbolicae grammaticae in honorem I. Rozwadowski», II, 207.

¹⁴³⁾ W. Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*. Wien (1881), 63 sqq.

¹⁴⁴⁾ Datele sunt socotite după Meyers *Volks-Atlas*, grosse Ausgabe, ultima ediție din 1934, pp. 34, 36, 37, 42.

¹⁴⁵⁾ «Es wäre ein Irrtum zu glauben, dass das Urrumänentum auf die ehemalige Dacia Aureliana oder gar Dardanien beschränkt gewesen sei» (M. Friedwagner, *Über die Sprache u. Heimat der Rumänen* în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, LIV (1934), 665. Sub acest raport se pare că nici teoria lui van Wijk despre frontiera graiurilor sârbobulgare nu corespunde realităților balcanice, în urma observațiilor făcute de A. Margulies (*Archiv. f. sl. Phil.*, XL, 1926, 203 sqq.). După această teorie, graiurile slave din Timok-Morava s'ar fi format

pe un teritoriu care, veacuri dearându-l, a continuat să fie locuit de elementul roman din Peninsula, după coborîrea Slavilor din secolul al VI-lea în sudul Dunării. Acest element roman n'a fost slavizat decât în secolul al XIII—XIV-lea, în vremea expansiunii sârbești în peninsula sub dinastia Nemanija. Substratul acestei teorii îl formează o observație a lui Jireček, după care, în această parte a peninsulei, numele de loc. romane ca *Ulpiana* (Lipljani), *Naissus* (Niș), *Serdica* (Srēdica), etc., se arată mai rezistente. A. Margulies observă că concluzia pe care a tras-o van Wijk din această observație nu corespunde realităților balcanice. Mai întâi, pentru că aceste nume loc., găsindu-se pe marea șosea care lega Belgradul de Constantinopole, ca centre bine întărite, era firesc să reziste mai mult, păstrându-se în amintirea locuitorilor din acele părți, al doilea, pentru că nu s'ar putea înțelege de loc faptul, de ce Slavii, care, în invazia lor în peninsula, s'au întins în toate direcțiile, ar fi menajat tocmai văile cele mai fertile, cum erau Morava și Timoc. Despre așezările Albanezilor. Cf. *Indogerm. Forsch.*, XXVI (1909), 1 sqq. Vezi și N. Jokl în *Ling.-kult.-hist. Unters.*, 207 sqq. și *Indogerm. Forsch.*, XLIV (1926), 13. Pentru vechimea elementului gr. din limba alb. sunt interesante lămuririle pe care N. Jokl le dă lui Sandfeld, în *Litteris*, IV (1927), 194. N. Jokl, *ib.*, este singurul care ține seamă de acest fapt; numai că o influență veche grecească în interiorul Macedoniei era tot așa de superficială ca și în munții Albaniei. A. M. Selisťef, *Slavjanskoe Naselenie v Albanii*. Sofia, 1931, capitolul IV, « Slavjanskje topograficeskie nazvanija v Albanii », 201 sqq. Cf. N. Jokl, în *Slavia*, XIII, 323.

¹⁴⁰⁾ G. Weigand, *o. c.*, 233 sqq.; N. Jokl, într'o lungă recenzie făcută lucrării lui Selisťef sub titlul « Slaven und Albaner », publicată în *Slavia*, XIII, 286 sqq., vorbind despre apariția Albanezilor în locurile lor de azi, menționează cele două argumente ale lui Weigand pentru dovedirea originii trace a poporului albanez: lipsa termenilor băștinași pentru pescuit și lipsa atingerilor cu vechii Dalmatini. Dacă primul argument este sigur — spune Jokl așa cum a susținut și în *Indogerm. Forsch.*, 46, 383 — al doilea nu este sigur. Vechi legături cu Dalmatinii se văd în istoria bisericească și în termenii *prift* < v.-dalm. *prievto* < lat. *prebiter*; *këmbonë* < dalm. *campuone*. Din cele expuse mai sus, socotesc că nici primul argument nu mai este sigur.

¹⁴⁷⁾ «Aber nicht bloss religiöser Natur ist die Verschiedenheit zwischen Nord und Süd, zwischen der Bevölkerung des Gebirges und der Ebene; auch national und sprachlich ist sie geschieden: Sitten, Gebräuche und Traditionem sind in Nordalbanien ganz andere als im Süden des Landes» (Karl Thopia, in *Illyr.-Alb. Forsch.*, II, 220).

¹⁴⁸⁾ Iatë numele celor mai importante tulpini: *Hotti, Gruda, Klementi, Kastrati, Shkreli, Ranza, Postriba, Shaku, Testnali, Shala, Pulti, Reci, Lohe* (*Illyr. Alb. Forsch.*, I, 481).

¹⁴⁹⁾ Cf. Ermanno Armao, *Località, chiese, fiumi, monti, e toponimi varii di un'antica carta dell'Albania Settentrionale*. Roma (1933—4), 176. Const Jireček, *Skutari und sein Gebiet im Mittelalter* (*Illyr.-Alb. Forsch.*, I, 100).

¹⁵⁰⁾ «Die Stämme Hotti, Gruda, Klementi, Kastrati und Schkreli werden im albanischen Sprachgebrauche gemeiniglich die «fünf grossen Berge» genannt, und dadurch in gewissem Sinne vor den übrigen «Bergen» ausgezeichnet. Die türkische Verwaltung nennt alle gleichmässig: «Dschebel» (munte) und anerkennt noch heute das Recht dieser Bergstämme auf eine besondere, ihren uralten Gewohnheiten («adet») und Rechtsanschauungen rechnungstragende Verwaltung» (Dr. Ludwig von Thallóczy, *ib.*, I, 484 sq.). «Il faut rappeler ici qu'en Albanie l'autonomie communale et administrative était reconnue par la tradition et que les chefs de nombreuses tribus ne permettaient pas aux autorités ottomanes d'intervenir dans leurs propres domaines plus ou moins féodaux et de changer leurs décisions... Le droit coutumier des Albanais était respecté d'une manière stricte comme une sainte tradition». (S. S. Bobčev, in «Coup d'œil sur le régime juridique des Balkans sous le régime ottoman» publicat în *Revue Intern. des Études Balk.*, II, 189). Vezi și Fr. Noptscha în «Die Herkunft des nordalbanesischen Gewohnheitsrechtes des Kanons Lek Dukadžinit» publicat în *Zeitschr. f. vergl. Rechtswiss.*, XL, II—III, 371—375. Cf. Ekrem Ciabej, în «Sitten und Gebräuche der Albaner» publicat în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 218.

¹⁵¹⁾ Vezi mai pe larg despre aceste nume J. G. von Hahn, *Albanes. Studien* 2. 119. G. Weigand, în *Balkan Archiv*, III, 241. N. Jokl, în «Zur Lehre von den alb.-griech. Teilgleichungen», publicat în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 61. Ermanno

Armao, o. c., 179. Otto Frank, *Studien zur serbokroat. Ortsnamenkunde* (1932) 76.

¹⁵²) « Les pâturages sont, de temps immémorial, divisés entre les différentes tribus nomades; et leurs chefs, en vertu de l'autorité patriarcale, en font annuellement la répartition par familles ou associations » (Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*. Paris 1820, 209).

¹⁵³) Th. Capidan, *Românii Nomazi*. Cluj 1925, 38 sqq.

¹⁵⁴) Despre identitatea suf. arom. *-ani* cu suf. alb. *-aj*, a cărui formă mai veche este *-anj* (cf. N. Jokl, în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 62), vezi articolul meu din această revistă (vol. II), în curs de publicație. În afară de suf. *-ai*, *Aromânii* mai au suf. *-adzî* (< gr. *-ἀδεξ*): *Caranicazl'i* (oamenii lui Caranica), *Badralexazl'i*, etc. (cf. *Aromânii*, 376, 5), cu aceiași înțeles. El servește și la derivarea de nume de loc. dela nume de tulpini. Această funcțiune, care este foarte veche, derivă din grecește. G. Rohlf s relevă în Calabria nume de sate: *Pongadi*, amintit în documente încă din 1982 ca *χωρίον Πονγγάδων*, *Ursinadi* ca *τοποθεσία τῶν Οὐρσινάδων* (Vezi « Das Ortsnamensuffix *-adi* in Kalabrien » în *Zeitschr. f. Ortsnamenf.*, IX, 1933, 105 sqq.).

¹⁵⁵) « Trotzdem beide Stämme (Karagunen u. Farscherioten) so vielfach in enger Berührungen sind, finden doch in der Regel keine Mischehen statt » (G. Weigand, *Die Aromunen*, I, 275).

¹⁵⁶) Cf. N. Iorga, *Le Caractère commun des Institutions du Sud-Est de l'Europe*. Paris (1929), 16 sqq.

¹⁵⁷) « Mais, si on passe des Illyres aux Thraces, on se convainc aussitôt qu'on a affaire à un monde tout à fait différent. Chez les Thraces, il n'y a pas la tribu; il y a des *organisations*. Les Thraces n'ont jamais formé une seule Thrace; il y a eu les Odryses à côté des Moeses et, au-delà du Danube, il y a eu les Gètes, sur la rive du Danube et les Daces, dans les vallées de la montagne, et bien d'autres divisions peuvent être notées. Mais elles n'ont jamais été aussi nombreuses que les divisions des Illyres, car celles-ci, telle qu'on les trouve dans les historiens grecs et romains, sont presque innombrables » (N. Iorga, *Le Caractère commun des Instit. du Sud-Est de l'Europe*, 21).

¹⁵⁸) Despre originea ilirică a limbii alb., vezi în urmă, N. Jokl, în *Indogerm. Forsch.*, XLVI, 382 sqq. și Vittore Pisani, *Studi sulla presitoria delle lingue indoeuropee*. Roma (1933), 64, în care se aduc unele asemănări fonetice între ilira veche (mesapica) și între albaneza.

¹⁵⁹) Unele limbi ne pot oferi aceste probe. Se știe că în limba ital. infinitivul n'a dispărut. Cu toate acestea, în partea meridională a Italiei, acolo unde odată au existat colonii vechi grecești, astăzi italianizate, se întâlnește construcția personală a infinitivului, exact ca în limba greacă, cu conj. *mu* și *ku*. « Osserviamo soprattutto la perdita dell'infinitivo che viene sostituito con circonlocuzioni personali per mezzo delle congiunzioni... Queste espressioni non hanno assolutamente carattere romano. Si accordano invece in tutto e per tutto coll'uso del greco volgare, che in questi casi si serve della congiunzione *và* (— *ἴνα*) e più raramente di *καί* ». Vezi și citatele date de autor (Gerhard Rohlfs, *Scavi linguistici nella Magna Grecia*. Roma, 1933, 50 sqq.).

¹⁶⁰) Isaia Graziado Ascoli, care s'a ocupat cel dintâi cu influența substratului lingvistic (vezi Matteo Bàrtoli, în *Bolletino della Societa filologica friulana* (1932, II, 49 sqq.) nu uitase termenul « adstrati » (vezi *Archivio Glottologico Italiano* XXI, 129), despre care cf. acum Dr. Marius Valkhoff, *Latijn, Romaans, Roemeens* (lecție publică ținută la Universitatea din Amsterdam la 1 Noemvrie 1932). Cf. și recensia lui Emil Petrovici în *Dacoromania*, VII, 362.

¹⁶¹) Chestiunea substratului lingvistic a început să preocupe din nou pe lingviști. În principiu influența lui este admisă aproape de toți: « De sigur că răsunetul substratului etnic în limba nouă pe care o primește un popor desnaționalizat nu poate fi negat » (Sextil Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1340). « În chestiunea identității de particularități a românei și albanezei cred că nu ne putem îndepărta dela părerea că, dacă unele din ele provin din contacte între aceste două limbi, altele trebuie considerate ca plecând dela substratul comun lor, iliric sau ilirico-tracic, după părerea lui Jokl » (O. Densușianu *Graiu și Suflet*, III, 444); Al. Philippide face deosebire între baza de articulație și deprinderi « La influența limbii autohtone ai a face cu deprinderi, de care nu te-ai putut desbăra: ai păstrat niscăi cuvinte, niscăi forme gramaticale, niscăi anumite cunoștinți de lucruri și de raporturi, chiar niscăi anumite sunete » (*o. c.*, II, 303); Al. Rosetti își explică « diferența de tratament al aceluiași cuvânt latin în două limbi romanice... prin variația substratului etnic » (*Curs de fonetică generală*, București, 1930, 25—26). Al. Procopovici crede în puterea sângelui (*Mic tratat de lingvistică generală*, 1930, 116),

ca W. Meyer-Lübke în glasul sângelui (*Die Kultur der Gegenwart*, partea întâia, seria XI, I, 1909, p. 461 ap. Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*. București, 1920, 19). Vezi și Al. Graur în *Rev. Ist. Rom.* II, 50; Th. Capidan, în *Dacoromania*, VII, 517 sqq. Dintre învățații străini A. Meillet vede în influența substratului « la seule condition qu'ait envisagée sérieusement jusqu'ici pour expliquer le changement phonétique ». În altă parte: « En apprenant une langue nouvelle, les sujets ne perdent pas pour cela leur hérédité. Des tendances qui se font jour dans la langue indigène peuvent dès lors se manifester aussi dans la langue nouvellement adoptée » (*La méthode comparative en linguistique historique* (Oslo), 1925. 80. Tot așa: « Une population en changeant la langue, a gardé ses vieilles habitudes articulatoires » (*Caractères généraux des langues germaniques*, Paris (1930), 40. Vezi și *Esquisse d'une histoire de la langue latine*. Paris (1931), 233). La prima părere, Matteo Bartoli face următoarea justă observație: « A questo giudizio sono da fare almeno due aggiunte. L'una è quella dei superstrati e anche dei così detti adstrati » (*Archivio Glottologico Italiano*, XXVII, 1935, III, sqq.). Pentru întreaga bibliografie privitoare la această controversă, vezi nota 22 dată de Matteo Bartoli la 103 și M. Friedwagner, *Über die Sprache u. Heimat der Rumänen* în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, LIV (1934), 654, nota 5. Vezi și interesantul studiu al lui Matteo Bartoli, *Caratteri fondamentali della lingua nazionale italiana e delle lingue sorelle*. Torino (1936), 91.

¹⁶²⁾ Th. Capidan, *Aromânii*, 142.

¹⁶³⁾ « Diese Stimmung findet ihren unmittelbaren Ausdruck in dem musikalischen Rhythmus, dem Einzigen was jeder Sprache und jeder Mundart durchaus eigentümlich ist, was sie mit keiner andern teilt. Es ist dasjenige was uns bei Erlernung einer fremden Sprache von der eigenen am letzten anhaften bleibt, wenn wir auch die Aussprache überwunden haben. Wir erkennen ihn nur bei Vergleichung grosser Verschiedenheiten, wie wir einen Berliner, einen Dresdener und einen Wiener durch ihn, auch bei genau gleicher qualitativer Lautierung unterscheiden würden. Es wäre wünschenswert, dass man den Rhythmus von vielen verwandten Mundarten durch Noten darstellte; ich glaube, es würde die Brücke zwischen Physiologie und Sprachwissenschaft, die bis jetzt nur aus einer gewissen Entfernung zueinander herüberblicken, geschlagen werden »

(*Hugo Schuchardt-Brevier*, Ein Vademekum der allg. Sprachwiss., 1928, 182). Despre originea autoctonă a ritmului muzical la Români, cf. și *O. Densusianu* în *Grai și Suflor*, I, 19.

¹⁶⁴) *Kr. Sandfeld*, o. c., 6. Cf. și *Sextil Pușcariu*, *Dacoromania*, VII, 490. Vezi și observațiile pe care le face *Al. Graur* (*Rev. Ist. Rom.*, II, 83) în legătură cu titlul lucrării lui *Sandfeld* «Linguistique Balkanique». La acestea aș mai adăoga următoarele: titlul «Linguistique Balkanique» se justifică numai prin faptul că este vorba despre un studiu care se ocupă cu fapte de limbă din domeniul limbilor sud-esteuropene, fără relație cu unitatea fondului pe care aceste limbi s'au dezvoltat. Acest fond privește cel mult domeniul albanoromân. Vezi și *A. Meillet*, «Le problème de la linguistique balkanique», în *Revue Intern. des Études Balk.*, I, 29 sqq.; și *G. Anagnostopoulos*, «les langues balkaniques», *ib.*, 277 sqq.

¹⁶⁵) Și *N. Iorga* este acum de aceeași părere: «Le premier produit de la vaste synthèse accomplie des deux côtés des Carpathes et sur les deux rives du Danube a été une nouvelle langue néo-latine... le roumain, avec ces deux ou même trois dialectes» (*La place des Roumains dans l'histoire universelle*, 33).

¹⁶⁶) *Al. Philippide*, o. c., 799. În urmă de tot, *Dr. Aurelian Sacerdoțeanu* s'a ocupat cu «Vlahii din Calcidica» (*In Memoria lui Vasile Pârvan*. București 1934, 303—311.) reunind la un loc datele cunoscute, fără să lămurească chestiunea referitoare la Βλαχορρηϊνοι. Numele șefului *Cuber* nu poate fi apropiat de *Ciubăr*, care este de origine mai nouă (cf. ung. *csöbör*, germ. *Zuber*).

¹⁶⁷) *Nicolae Drăganu*, *Români în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a anomasticeii*. București 1933.

¹⁶⁸) Această formațiune se întâlnește cu același cuvânt de bază și în *Bitcuchi*, comună românească din Albania în apropiere de Moscopole, în alb. *Bithkukj* (din *bith* < *byth* «cur» și *kukja* «roșu»). *Weigand* (*Balkan. Archiv*, III, 233), vorbind despre *Dormitor*, nu admite originea lui românească. Despre *Bitcuchi*, cf. *Români Nomazi*, 66, 70.

¹⁶⁹) Această despărțire pe care *Al. Philippide* o pune, fără niciun motiv, în a doua jumătate a sec. al VI-lea: «In a doua jumătate a sec. al VI-lea s'au despărțit, însă, Dacoromânii împreună cu Istroromânii de o parte, de Macedoromânii de altă parte» (*Orig. Rom.*, II, 404), iar *O. Densusianu* în sec. al XIII-lea: «On peut donc

poser le XIII siècle comme dernier terme de l'émigration macédo-roumaine au nord et comme époque de la séparation du daco-roumain » (*Hist. de la langue roum.*, 328) nu poate fi determinată mai de aproape. Apariția Vlahilor de vreme în sudul peninsulei nu implică despărțirea lor de restul poporului român la o dată atât de timpurie. În privința aceasta știm numai că elementul maghiar lipsind din graiurile Aromânilor și Megleniților, despărțirea acestora trebuie să se fi întâmplat înainte de atingerea Românilor din Dacia cu Ungurii, cam prin sec. X—XI.

¹⁷⁰⁾ Vezi și N. Iorga, *Le Caractère commun des Inst. du Sud-Est de l'Europe*, 110 sqq.; *La place des Roumains dans l'histoire universelle* (1935) I 43 sqq.

¹⁷¹⁾ Ștefan Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, apărută în *Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte*. Berlin und Leipzig 1929, capitolul: *Bulgarisch und Rumänisch*, 4.

Dr. L. Miletič, *Edinstvoto na bälgarskija ezik v negovite narečija* (Unitatea limbii bulgare în diferitele ei dialecte), apărută în primul număr din revista *Bälgarski Pregled*, (1929), kniga 1, 3.

¹⁷²⁾ D. Scheludko, *Lateinische und rumänische Elemente im Bulgarischen in Balkan-Archiv*, III (1927), 252—282.

¹⁷³⁾ Cf. *Jahresber*, XV, 89.

¹⁷⁴⁾ Cf. *Dacoromania* III, 129.

¹⁷⁵⁾ Lubor Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*. Tome II: *La civilisation* (1926), 2 sqq.

¹⁷⁶⁾ Vezi despre aceasta lucrarea mea *Fărșeroții*, studiu lingvistic asupra Românilor din Albania. Capitolul: *Nume de localități creștine în toponomastica albaneză*. (Lucrarea se găsește în curs de apariție).

¹⁷⁷⁾ Chiar Weigand, vorbind despre originea traducerilor paleoslave, susține că ele « samt und sonders Übersetzungen aus dem Griechischen darstellen » (*Ethnographie von Makedonien* (1924), 58).

¹⁷⁸⁾ Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen* apărută în *Denkschriften der philos-histor.* Cl. Vol. XII (1860).

¹⁷⁹⁾ *Rumunische Untersuchungen I Istro- und macedorumunische Sprachdenkmäler*. Ib. vol. XXXII (1881).

¹⁸⁰⁾ Πρωτοπτερία din 1770 și Εισαγωγική διδασκαλία din 1802.

¹⁸¹⁾ *Dacoromania* III, 188.

¹⁸²⁾ G. Meyer, *Neugriechische Studien: Die lateinischen Lehnworte im Neugriechischen*, Vol. III și *Die rumänischen Lehnworte im Neugriechischen*, Vol. IV, 1895.

¹⁸³) « *Rusalja* im Rum. fehlt dafür ein Erbwort. Wie bereits gesagt, handelt es sich hier um eine heidnisch-antike Entlehnung » (*Balkan-Archiv* III, p. 276).

¹⁸⁴) « Edna osobenost na vraždebskija govor » Vol. LXIII, 108.

¹⁸⁵) In *Dacoromania* III, 171 am dat și cuvintele bulgărești citate de Conev.

¹⁸⁶) Cunoscutul slavist Leskien spunea în această privință: « das heutige Bulgarisch fällt aus dem Rahmen der slavischen Sprachen heraus » (Weigand, *Ethnographie von Makedonien* (1924), 59.

¹⁸⁷) Weigand, *ibid.*, 59.

¹⁸⁸) St. Mladenov, *ibid.*, 5.

¹⁸⁹) *Členat v bălgarskija i v ruskija ezik* in *Cbornik za nar. umotv. naukai kn.* XVIII, p. 4—68. O *članu u bug. jez.* Agram, 1889.

¹⁹⁰) Lucrarea lui Conev n'a corespuns peste tot, în ce privește discernământul etimologic al cuvintelor, așteptărilor științifice. Filologii bulgari cred încă până azi că la noi, tot ceea ce poartă pecetea slavă, este numai de origine bulgărească. Dar poporul nostru a venit în contact și cu Sârbii, Slovenii, Rușii, Polonii, etc., prin urmare, o mulțime de cuvinte, deși ca origine sunt slave, nu aparțin limbii bulgare.

¹⁹¹) Cf. Dr. Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, Vol. II, 305.

¹⁹²) *Ibidem.*

¹⁹³) *Archiv für sl. Phil.* Vol. XVI 283. Vezi vol. XX 604.

¹⁹⁴) Despre articolul în rusește vezi și C. Racoviță, *L'article en russe* în *Grai și Suflét* VI (1938), 90.

¹⁹⁵) Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*. Berlin 1941.

¹⁹⁶) Vezi și cele spuse de d-l P. Skok în această privință: « La science slavistique restera nécessairement incomplète jusqu'au moment où elle se décidera de consacrer systématiquement une attention spéciale à la langue et au passé de deux peuples avec lesquels les Slaves avaient toujours des rapports bien intimes. Ce sont à côté des Hongrois principalement les Roumains dont la langue présente beaucoup d'éléments d'une utilité assez considérable à la solution des problèmes slavistiques » (*Slavia* I, 485).

¹⁹⁷) « Les noms des premiers Voévodes et cnèzes sont pour la moitié slaves » (N. Iorga, *Relations entre Serbes et Roumains*, Bucarest 1922, p. 13).

¹⁹⁸⁾ Originea slavă a acestor cuvinte a fost susținută în 1866 mai întâi de Fr. Miklosich (*Die sl. Elem. im Rum.*, 10). Dela Miklosich a trecut la toți filologii români (O. Densusianu, *Hist. l. rom.*, I, 271; I. Bărbulescu, *Individ. limbii rom. și elem. sl.*, 127, 132; Al. Rosetti, *Grai și Sufllet*, 158 urm.). Ea n'a fost admisă de toți filologii români, din cauza trecerii lui *a* urmat de *n* în *ân* ca în elementele latine. Este drept că Al. Rosetti, în articolul citat, a încercat să dea acestei treceri ca și cuvintelor rămase cu *a* nemodificat (*hrană*) o explicare, după cum *n* din elementele slave era sau nu grupat în aceeași silabă. Totuși ea n'a putut convinge pe nimeni. (Vezi despre aceasta O. Densusianu în *Grai și Sufllet*, V, 177 urm. și S. Pușcariu în *Dacoromania*, VIII 377).

¹⁹⁹⁾ A. Meillet, *Intr.*, 264.

²⁰⁰⁾ Vezi despre aceasta și Al. Philippide, *Or. Rom.* I, 443; S. Pușcariu în *Dacoromania*, III, 381.

²⁰¹⁾ *Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain* Vezi și *Dacoromania*, VI, 350.

²⁰²⁾ Cf. P. Skok în *Slavia*, VI (1927), 128.

²⁰³⁾ În lucrarea mea *Elem. sl. în dial. arom.*, 35 urm., am încercat să arat, în contra părerii lui Miklosich și Byhan, că ** > un* este de origine sârbocroată, mai ales că ea se găsește și în limbile gr. și alb. (ζοῦππος < *zobrū*; στοῦπος < *stōpū*; alb. *sundoj* < *sđiti*; *dumbrejet* < *dōbū* etc.). La părerea mea s'a asociat în parte și Gr. Nandriș, într'o comunicare făcută la al II-lea Congres internațional al Slaviștilor ținut la Varșovia în 1934, admitând origina lui *un* < ** >* dintr'un dialect de tranziție sârbo-bulgar: Nu se știe întru cât acest dialect de tranziție era mai mult bulgăresc decât sârbesc. Fapt este că fenomenul care ne preocupă nu se găsește în bulgărește, pentrucă, în contra aserțiunii d-lui Ilie Bărbulescu, un ** > un* n'a existat și nu există în dialectele bulgărești. Din acest punct de vedere nici părerea d-lui St. Mladenov (*Arch. f. sl. Phil.*, XLI, 150) nu corespunde realității lingvistice. El respinge părerea filologilor, după care cele două reflexe: *un*, în ale lui ** >* ar proveni din diferențe cronologice, atribuindu-le pronunțării bulgare dialectale. Dintre filologii români, Dr. Anton B. J. Balotă, în lucrarea sa *La nasalisation et le Rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (1926, 107) s'a ridicat, fără succes, în contra elementului crono-logic la interpretarea celor două reflexe ale vocalei nazale în chestiune.

²⁰⁴) Vezi despre aceasta Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, (1925) și Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne*, II (1926).

²⁰⁵) În lucrarea *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi* (1929), d-l Ilie Bărbulescu a încercat să dea o deslegare mai multor probleme din domeniul raporturilor lingvistice slavo-române. Din nenorocire, ea n'a fost primită de specialiști. Pentru orientare, trimet pe cititor la darea de seamă asupra ei de Gr. Nandriș (*Rev. Ist. Rom.*, II, 1932, pp. 387—411), care sfârșește după cum urmează: « Problema elementului slav din limba română, precum și problema conexă a primelor raporturi între Slavi și Români, nu au fost soluționate prin această lucrare » (411).

²⁰⁶) N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, Bucarest 1937, II, 301.

²⁰⁷) Pentru numele Slavilor la Macedoromâni cf. Pericle Paphagi, *Numiri etnice la Aromâni în Anal. Ac. Rom.* Seria III, tomul III, București, 1925, 1 și 27. Forma macedor. *Scl'au* cu înțelesul « slav » dată de Per. Paphagi (p. 28) nu există. În schimb, există *sclav* (pl. sclayi) din gr. σκλάβος (cf. Chr. Geagea, *Elementul grec în deal. arom.*, 1931, p. 199). De fapt, acesta este cuvântul din versurile citate de autor din G. Weigand, *Die Aromunen* II, 164, nu *Sclau*.

²⁰⁸) Gustav Meyer, *Neugriechische Studien*, II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen, Wien 1894.

²⁰⁹) Georg G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen, mit historischen Vorbemerkungen*. München 1902.

²¹⁰) Th. Capidan în *Dacoromania*, III, 180; Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne*, II, 274 urm.

²¹¹) Const. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel*, 129.

²¹²) Vezi *Individualitatea limbii române*, 475, urm.

²¹³) *Recueil des communications. Section I — Linguistique*, 4.

²¹⁴) *Raporturile lingvistice slavo-române*, publicat în *Dacoromania*, III, 180.

²¹⁵) Publicată în *Anuarul Inst. de Ist. Naț. din Cluj*, IV, 175—194.

²¹⁶) Th. Capidan, *Românii Nomazi*, Cluj (1926), 113.

²¹⁷) Th. Capidan, *Les Macédo-Roumains. Esquisse historique et descriptive des populations roumaines de la péninsule balkanique*. Bucarest 1937, 19. — J. Jud, *Sur l'histoire de la terminologie cclési-*

astique de la France et de l'Italie, publicat în *Revue de Linguistique Romane*, tome X (1934), 7.

²¹⁸⁾ Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, 86 sqq.

²¹⁹⁾ *Ibidem*, 91.

²²⁰⁾ *La terminologie chrétienne en slave: l'église, les prêtres et les fidèles*, publicat în *Revue des Études slaves*, tome VII (1927), 178—198.

²²¹⁾ Vezi Samuel Kraus, *Synagogale Altertümer*, Berlin-Wien (1922), 337, citat după P. Skok.

²²²⁾ Vezi interesanta expunere însoțită de unele documente a lui G. D. Serra, făcută în *Dacoromania*, V (1927—28), 431.

²²³⁾ *Zeitschrift für slav. Philologie*, III, 398.

²²⁴⁾ Gunnar Gunnarsson, *Das slavische Wort für Kirche* (Recueil de travaux publié par l'Université d'Uppsala). 1937, 67.

²²⁵⁾ *Raporturile slavo-române*, publicat în *Dacoromania*, III (1923), 129—234.

²²⁶⁾ Petar Skok, *ibidem*, 178.

²²⁷⁾ Candrea-Densusianu, *Dicționarul Etimologic al Limbei Române*, București 1907, 65 (409).

²²⁸⁾ *Introduzione alla neolinguistica*, nella Biblioteca dell' Archivum romanicum. Ginevra, 1925. *Breviario di neolinguistica*. Parte II, Criteri tecnici. Modena, 1928.

²²⁹⁾ *Le tre basiliche di Ragusa e la coppia basilica ed ecclesia*, extras în 15 p. publicat într'un volum omagial.

²³⁰⁾ « Koleda... ist, neben bojici, bojik die gebräuchlichste Benennung der Weihnachten » (St. Romanski, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen*, publicat în *Jahresbericht*, XV (1909), 112.

²³¹⁾ Vezi și Candrea-Densusianu, *o. c.*, 40 (263).

²³²⁾ S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*. Studiu etnografic, I, 95.

²³³⁾ N. Iorga, *Istoria războiului balcanic*. Lecții ținute la Universitatea din București, 1925, 43.

²³⁴⁾ Const. Jireček, *Albanien in der Vergangenheit*, în *Illyrisch-Albanische Forschungen*, de Dr. Ludvig von Thallóczy.

²³⁵⁾ Preotul Nicolae M. Popescu, Ioan « preutul » episcopiei Aromânilor. Cel mai bătrân preot român — pe la anul 1050. Publicat în *Biserica Ortodoxă Română*, București, anul 52 (1934), 457.

²³⁶⁾ Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne*. Vol. II: *Introducere—Gramatică—Caracterizarea dialectului Istroromân*. Academia Română (Studii și cercetări XI), București, 1926.

²³⁷⁾ Vezi *Anuarul Institutului de Istorie Națională* dela Universitatea din Cluj, anul II (1924), 92—117.

²³⁸⁾ *Raporturile albane-române (Dacoromania II)*, capitolul: « Considerațiuni finale », 482, — *Raporturile lingvistice slavo-române (Dacoromania III)*, capitolul « Considerațiuni finale », 234. — *Elementul slav în dialectul aromân*, (Academia Română), București, 1924, 51 și urm. — *Meglenoromânii*, Vol. I, *Istoria și Graiul lor*, (Academia Română), București, 1923, 50 și urm.

²³⁹⁾ Vezi citatele în *Românii Nomazi*, capitolul: « Vechimea nomadismului la Aromâni », 21—27.

²⁴⁰⁾ Vezi *Originea coloniilor române din Istria* « Anal. Acad. Rom. », București 1924 și mai ales *Vlahii și Morlacii*, studiu din istoria românismului balcanic, Cluj 1924.

²⁴¹⁾ Cf. *Grai și Suflet*, vol. II, 362—382.

²⁴²⁾ Cf. *Dacoromania*, IV, Partea I, 38—66.

²⁴³⁾ Chestiunea dacă graiul Megleniților reprezintă un dialect sau, cum susține O. Densușianu, un subdialect, n'are importanța pe care vrea să i-o dea autorul. Un grai, care s'a despărțit de atâtea veacuri din limba comună, nu se mai poate păstra într'un simplu subdialect. Cu atât mai mult, cu cât dialectul meglenit, ca unul care a fost izolat, este tot așa de greu de înțeles de Aromâni ca și de Dacoromâni. Dacă însă, după cum susține O. Densușianu, din complexul de particularități dialectale, divergențele care rezultă din fonetismul consonantic au mai multă valoare pentru imprimarea caracterului de dialect, la aceasta răspund că în dialectul meglenit nicio particularitate nu se arată mai caracteristică față de dialectul dacoromân decât aceea care rezultă din pronunțarea lui *ce, ci* ca *țe, ți*. Ea ține tocmai de fonetismul consonantic.

²⁴⁴⁾ A. I. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI siècle*, Paris 1926, 134.

²⁴⁵⁾ Cuvântul *păștor* lipsește la Megleniți și la Aromâni. El este, după cercetările mele, popular la Megleniți se găsește atestat în materialul strâns de mine și este dat și de Per. Papahagi. Prin urmare nu poate fi vorbă despre o influență aromânească.

²⁴⁶⁾ Mai în urmă și A. I. Rosetti: «L'examen de la structure phonique du mégleno-roumain ne confirme pas la façon de voir de M. Densusianu» (*Recherches*, 130).

²⁴⁷⁾ *Hist. de la langue roum.* Vol. I, 324.

²⁴⁸⁾ Dr. O. Gorka, *Anonymi Descriptio Europae orientalis*, ap. Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne*, 1926, 356.

²⁴⁹⁾ Dintre scriitorii aromâni din sec. XVIII, acela care amintește vag despre această coborîre este Const. Ucuta. Vroind să explice în prefața cărții sale publicate în 1797 cauza pentru care au pătruns în dialectul aromân atâtea elemente străine, adaogă: «Că de căcum gucăm de locu și de tru patridă, nă misticăm cu alte soi ș-alăxim și zboarale ca tru amirăril'ile țî bănă» (căci de când ne-am mișcat din locurile noastre și din patria primitivă, ne-am amestecat cu alte neamuri și am schimbat și cuvintele, după împărățiile pe unde am trăit).

²⁵⁰⁾ De altfel, Meglenoromânii, pe vremea aceea, erau confundați cu Aromânii.

²⁵¹⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică*, București 1919, 21.

²⁵²⁾ Vezi *Anuarul Institutului de Istorie Națională* dela Universitatea din Cluj, anul II (București 1924), 109—112.

²⁵³⁾ Silviu Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 26.

²⁵⁴⁾ O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, 339.

²⁵⁵⁾ A. Rosetti, *o. c.*, 122.

²⁵⁶⁾ Cf. Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne*, II, 99.

²⁵⁷⁾ La Albanezi fenomenul se arată mai rar decât la Români. De aceea s'a crezut că *l'aft* «laudă» și *l'evdoñ, l'avderoñ* «lăudare» (din lat. *laudem, laudare*) ar fi influențate de dialectul aromân (cf. *Dacoromania* II, 477). Dar alături de aceste forme avem și *kafše* «obiect, lucru, ceva» din lat. *causa* (cf. G. Meyer, *Alb. Wb.*, 166; Weigand, *Alb. Wb.* 32) care nu se găsește la Aromâni. Nici chiar vechimea prea mare a fenomenului la Greci, căci el apare în cele mai vechi elemente grecești din limba ebraică, împrumutate încă din primele veacuri ale erei creștine (cf. N. Jokl, *Altmaekedonisch-Griechisch-Albanisches in Indogerm. Forsch.* XLIV, p. 34), n'ar putea exclude o origine locală comună pentru Greci, Albanezi și Români balcanici.

²⁵⁸⁾ «Date precise lipsesc pentru ca să se poată fixa condițiile în care a avut loc romanizarea ce a urmat izbânda definitivă a armatelor

republicii, Trebuie să se admită totuși — și am indicat-o adesea — că alături de trimeterea pe cale oficială a coloniștilor, de stabilirea soldaților care-și isprăviseră cariera și cari contractaseră legături în țară, a fost și aportul de populație datorit inițiativei clasei rurale înseși. Intr-o regiune ca Italia din această vreme, care primea de aiurea, din Sicilia, din Africa, din insulele Mediteranei răsăritene din Egipt mijloacele sale de hrană și care prefăcea vechile câmpii muncite de țărani liberi în ferme încredințate lucrului sclavilor sau în parcuri și grădini de plăcere în jurul villelor luxoase, rolul acestor țărani de veche și zdravănă rasă era cu adevărat sfârșit. Ei nu puteau nici să se potrivească după noile condiții de viață dela țară, nici să găsească locuri în orașe, pe care apucaseră a le năvăli intrușii străini, venind de așa de departe cum este Asia semită. Nevroind să decadă, să piară de o ticăloasă moarte înceată, acești țărani trebuiră să emigreze. O parte dintre dânșii se îndreptară către Apus și dădură Provenței caracterul său lămurit roman; cealaltă parte, cea mai importantă luă, prin pasurile Alpilor orientali, drumul care duce la Balcani și la Pind». N. I o r g a, 4, *ibidem*, 8.

²⁵⁹⁾ Dr. L u d o w i g v o n T h a l l ó c z y, *Illyrisch-albanische Forschungen*, I. Band, 60.

²⁶⁰⁾ Fr. Micklosich *Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte*. Consonantismus II, 48.

²⁶¹⁾ Apărută în *Beihefte zur Zeitschrift für rom. Philologie*, vol. XXVI, 15 (1910).

²⁶²⁾ N. I o r g a, *Sârbii, Bulgarii și Românii în Peninsula Balcanică în evul mediu*, în *Analele Academiei Române*, seria I, tomul XXXVIII (1915—1916), 107.

²⁶³⁾ Granița dintre cultura greacă, la sud, și cultura romană, la nord, începea pe țărmul Mării Adriatice dela un punct aproape de orașul *Lissos*, la răsărit, trecând prin munții Miridiților și ai Dibrei, continuând în Macedonia de nord între *Scupi* (Zlokușani, în partea de nord-vest de Scopie) și *Stobi* (ruinele care se văd și azi în dreptul unde se varsă Țârna în Vardar), înconjura orașele *Naissus* (Niș) și *Remesiana* (Bela-Palanka) cu cetățenii lor Romani, pe când *Pautalia* (Küstendil) și *Serdica* (Sofia), cu toată regiunea Pirotoului, aparțineau zonei de influență greacă; de aci ea se îndrepta dealungul povârnișului de miazănoapte al muntelui Balcan la Marea Neagră. Cf. C. J i r e č e k, *Geschichte der Serben*, I, 39.

²⁶⁴⁾ Derivația lui *Morovclahi* dela sl. *more* (mare) n'ar fi cu puțință și pentru faptul căci atunci ar fi trebuit să avem *Morvasi* sau *Morlasi*, în niciun caz *Morlachi* (vezi despre această etimologie N. Iorga *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, 1922, 31 n.). Presupun că tot culoarea neagră a hainelor a făcut pe Greci să le dea numele ajuns până la noi.

²⁶⁵⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia etc.), București, 1919, 40.

²⁶⁶⁾ S. Novakovič, *Selo*, 32, ap. Jireček, o. c.

²⁶⁷⁾ În dialectul aromân lipsește cuvântul *cătun* cu înțelesul din dialectul dacor. « Sat mic, locuință de porcari și pescari, (la Români din Serbia) colibă, bordeiu » (cf. *Dacoromania* I, 254, nota 1). În acest dialect îi întâlnim odată ca nume de localitate *Paljokatonon* (cf. G. Weigand, *Jahresbericht des Inst. f. rum. Spr. XXI-XXV*, p. 63; *Dacoromania*, I, 421). Ca apelativ cuvântul se găsește la N. Constantinide, supt forma *cătună*, tradus prin ἰδιοκτησία, ἐπιπλα (proprietate, mobilele unei locuințe), derivându-l ἐκ τοῦ μεσοαἰῶν λατ. catuna. Δουκέργιος « κατούνιον, στρώμα » cf. Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινοβλαχικῆς γλώσσης ὑπὸ Κωνσταντίνου Νικολαΐδου, Ἐν Ἀθήναις 1909, 210. În acest înțeles cuvântul nu-mi este cunoscut și nu se găsește dat în niciun glosar macedoromân. Se vede că el se întrebuințează la Aromânii din Olimp, de unde este originar Constantinidi. Vezi mai pe larg, Capidan, *Raporturile albano-române*, în *Dacoromania*, II, 465.

²⁶⁸⁾ N. Iorga, *ib.*; C. Jireček, o. c., 156.

²⁶⁹⁾ « Resturile unei cărți de donațiune dela anul 1942, emanată dela țarul sârbesc Dușan și relativ la starea socială a Românilor de peste Dunăre », în *Arhiva Istorică a României*, vol. III, 85.

²⁷⁰⁾ « Un chrisovul al regelui sârbesc Ștefan Miliutin », în *Convorbiri Literare*, XXIV, 488.

²⁷¹⁾ *Dacoromania*, I, 196—197.

²⁷²⁾ Silviu Dragomir, *Vlahii din Serbia*, apărut în *Anuarul Institutului de istorie națională din Chuj*, publicat de Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș, I (1921—1922), 279.

²⁷³⁾ Cf. vocativul în-o la substantivele feminine. Legătura dintre numeral și substantiv prin prep. *de*, începând dela douzăzeci în sus la Dacoromâni și dela unsprezece la Aromâni și Meglonoromâni. Vezi Fr. Miklosich, *Die Slavischen Elemente im Rumänischen*,

17, în care sunt citate și alte asemănări reproduse și la O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I, I, 243 și urm.; Sandfeld Jensen, *Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen*, in Gröber's Grundriss, I², 530.

²⁷⁴) *Studii Meglenoromâne*, Vol. I: *Meglenoromânii, istoria și graiul lor*, lucrare prezentată Facultății de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cluj, ca teză de habilitare, în 15 Noemvrie 1921.

²⁷⁵) Cf. Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, Istoria și Graiul lor. București 1925. Sextil Pușcariu, *Studii Istroromâne* în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, București 1926. Th. Capidan, *Aromânii*. Dialectul Aromân. Studiu lingvistic, București 1932.

²⁷⁶) D-l Marius Valkoff în *Cronique Roumaine* (1932—1938), publicat în *Neophilologus*, XXIV (1933), 254, vorbind despre originea geografică a Macedoromânilor, respinge ideea despre autoctonia lor în Pind. Aici vreau să lămuresc pe d-l M. Valkoff, mai întâi, că tot ceea ce am spus despre originea sudică a Macedoromânilor, am dat-o, în lipsă de date istorice, ca o simplă probabilitate. Iată ce spuneam în aceasta privință în capitolul «Patria primitivă a Aromânilor» din *Aromânii*: «Din cele expuse până aci, rezultă că încă nu avem probe suficiente pentru dovedirea sigură a patriei primitive a Aromânilor din sudul peninsulei balcanice. Datele istorice ca și evoluția limbii lor vorbesc pentru coborîrea lor din nord. Aceasta însă nu exclude posibilitatea ca, la coborîrea Aromânilor în Pind, să se fi păstrat unele resturi din elementele băștinașe romanizate, din care s'ar putea explica continuarea unor nume de localități ca cele expuse mai sus sau chiar a unor particularități de grai din dialectul aromân. Cu toate acestea, recunosc și eu că, pentru deplina lămurirea acestei continuități, mai este nevoie și de alte dovezi» (p. 29). Al doilea, vorbind despre autoctonia lor în Pind, n'am exclus proveniența lor nordică. Iată ce spuneam în «Romanitatea Balcanică» la care se referă autorul: «Originea lor trebuie căutată nu numai în ținuturile carpato-dunărene, dar și în Pind, acolo unde ei astăzi se prezintă în mase mari și compacte, iar în trecut s'au putut constitui în unități politice» (p. 53). D. M. Valkoff, vorbind despre tăria influenței grecești la sud de faimoasa linie învechită a lui Jireček, se întreabă: «Pourquoi les pères romans n'auraient-ils pas pu essayer également au sud de la frontière linguistique dès le début du moyen-

âge, et conserver ainsi dans leur patrie originelle leur nom latin d'une rivière ou d'une ville importante? ». Dar acest nume de râu este tocmai *Băiasa* (**Grecii** îl numesc *Vojusa* iar Albanezii *Viosa*), care, împreună cu numele de orașe mai mari *Lăsun* și *Sărună*, formează baza discuției întregii teorii despre originea parțială a Macedoromânilor în sudul peninsulei balcanice. (Vezi acum și Sextil Pușcariu, *Limba română*, Vol. I, Privire generală, în Biblioteca Enciclopedică Fundația Regală pentru Literatură și Artă București 1940, 253).

²⁷⁷⁾ Vezi despre aceasta « Essai de reconstitution du roumain primitif, de Sextil Pușcariu, *Etude de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937, 64 urm.

²⁷⁸⁾ În biblioteca bisericii Sf. Clement din Ohrida (Macedonia jugoslavă) s'a găsit un caiet compus din mai multe foi de pergament provenind din sec. al XI-lea. Pe una din aceste foi stă scris: 'Ιωάννης ιερεὺς τῆς ἀγιοτάτης ἐπισκοπῆς Βλάχων (Ioan, preot al sfintei episc. a Vlahilor). Cf. Ivan Sněgarov, *Istoria na Ohridskata Arhiepiskopia* (Istoria Arhiepiscopiei din Ohrida), Tom. I, 192. La noi această notiță atât de prețioasă pentru viața religioasă a Românilor din sudul Dunării a fost relevată pentru întâia dată de Preotul Niculae M. Popescu în Biserica Ortodoxă Română, București, anul 52 (1934), p. 457.

²⁷⁹⁾ Cf. Per. Papahagi în *Dunărea*, revistă științifico-literară, Silistra, I (1923) 150. Sextil Pușcariu, în *La Transylvanie*, Bucarest 1938, 58; *Limba română*, vol. I, 1940, 248.

²⁸⁰⁾ Cf. lucrarea mea *Aromânii*, 315, unde se dau și alte forme.

²⁸¹⁾ Sextil Pușcariu, *Les enseignements de l'Atlas Linguistique de Roumanie*. Extrait de *Revue de Transylvanie*, tome III, no. I (1935), 7.

²⁸²⁾ Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*. Sonderabdruck aus dem Jahrb. d. Preuss. Ak. d. Wiss. zu Berlin, 1940, 13.

²⁸³⁾ Cf. *Aromânii*, 319 § 152 b.

²⁸⁴⁾ Th. Capidan, « Le jeu aux osselets chez les Roumains, les Slaves et les Albanais », publié dans la *Revue Intern. des Etudes Balk.* I année (1934), 211—231.

²⁸⁵⁾ « Nous savons que les Roumains de Săcele sont venus à une époque tardive en Transylvanie du sud », 328.

²⁸⁶⁾ L. Șăineanu, *Istoria filologiei române*, București 1892, 71.

²⁸⁷⁾ Dare de seamă critică despre *Teoria lui Rösler* a d-lui Xenopol, 589.

²⁸⁸⁾ *Histoire de la langue roumaine*, T. I, 313—314.

²⁸⁹⁾ *Cuvente din Bătrâni*, I, p. 56.

²⁹⁰⁾ Despre acest cuvânt n'am vorbit în comunicarea mea, deși mi-l însemnasem printre cele dintâi. Înainte de plecarea mea la congres, întâlnindu-mă cu d-l I. Moroiianu, profesor la Academia Comercială din Cluj, care îl comunicase d-lui Sextil Pușcariu, domnia sa mi-a afirmat că existența lui la bătrâni din Săcele nu e sigură. Aceeași afirmație a făcut-o și d-lui prof. Const. Lăcea. Aici adaog, că dacă într'adevăr cuvântul *amiroană* ar fi existat la bătrâni din Săcele, atunci Nic. Densușianu nu l-ar fi lăsat nerelevat.

²⁹¹⁾ D-l Tache Papahagi în interesantul său studiu «Cercetări în Munții Apuseni» (*Grai și Suflor*, II, p. 22—89), mai relevază și alte apropieri lexicale ca: *altă oară* «altă dată»; *încărcare* și cu înțelesul «a murdări», *pătură* «foaie de plăcintă» și alte de mai puțină însemnătate, precum și unele nume de familie, care se întâlnesc și la Aromâni.

²⁹²⁾ Columna lui Traian, anul VIII, (1878), 266.

²⁹³⁾ Acum în urmă cetim în *Dunărea* (Anul I, 2—4, p. 67): «Repaușatul Nic. Densușianu dovedește că Săcelenii sunt tot Aromâni, lucru confirmat de existența în limba acestora a unor cuvinte a căror origine aromânească nu poate fi pusă la îndoială». Care cuvinte? Afară de două, trei nume proprii rediate, după cât mi se spune, greșit, eu unul n'am găsit nimic!

²⁹⁴⁾ Sonderabdruck aus der Festschrift Meyer-Lübke, I, Halle a. S. 1910.

²⁹⁵⁾ Pentru dialectul meglenoromân vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii, istoria și graiul lor*. Vol. I, 124.

²⁹⁶⁾ *Graiul din Țara Oașului*, 53—54.

²⁹⁷⁾ *Junimea literară*, Anul XIII, 68.

²⁹⁸⁾ *Junimea Literară*, XIII, 270.

²⁹⁹⁾ Fr. Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rum. Dialekte*, II, 27.

³⁰⁰⁾ *Junimea Literară*, XIII, p. 68. Tot d-l Leca Morariu a dat acum în urmă și de forma dacoromână (și de astă dată numai dacoromână!) *să vibă* pentru «să vie», o nouă analogie după «să aibă». (Vezi mai pe larg articolul d-lui Morariu, *Chestionar*

filologic, publicat în *Glasul Bucovinei*, Anul VIII (1925), Nr. 1861 din Iunie.

³⁰¹⁾ Cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, p. 16 și urm. Profit de această ocaziune ca să rectific o deplasare de citat privitor la funcțiunea *celnicului* la Sârbi, din lucrarea mea *Elementul slav în dialectul aromân*, și asupra căreia mi-a atras luarea aminte d-l N. Iorga în recensia din *Revue Historique du sud-est Européen*, II, No. 46: Nota 2 dela p. 17 trebuie mutată la p. 16 sub nota 1 și socotită pentru rândurile 21—22 din textul aceleiași pagini. De asemenea, la sfârșitul notei 1 din p. 41 trebuie să se mai adauge Cf. A. Iliev, *Turški izgovor na bălgarski mestni imena în Spisanie*, XIV, p. 113.

³⁰²⁾ Adevărate aromânisme, astăzi, nu găsim decât la Petru Maior în *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* și în *Lexiconul Budan*, pe care le-am publicat în această revistă (cf. Anul XII, 1923, p. 63). Acum în urmă, d-l G. Murnu a introdus un număr de aromânisme în Odissea. Despre acestea vom vorbi altădată tot în această revistă.

³⁰³⁾ Dr. Hermann Güntert, *Grundfragen der Sprachwissenschaft*, (1921), 35.

³⁰⁴⁾ Dr. Hermann Güntert, *o. c.*, 82.

³⁰⁵⁾ *Linguistique historique et linguistique générale* (1926), p. 102.

³⁰⁶⁾ Karl R. v. Ettmayer, *Vademecum für Studierende der romanischen Philologie*, Heidelberg (1919), 41.

³⁰⁷⁾ D. Russo, *o. c.*, 78.

³⁰⁸⁾ Vezi și Sextil Pușcariu în *Dacoromania*, I, 437.

³⁰⁹⁾ Les nouvelles étymologies pullulent, et la plupart se présentent d'une manière telle qu'on n'en aperçoit pas même un commencement de démonstration » (*La méthode comparative en linguistique historique*. Oslo, 1925, VII).

³¹⁰⁾ N. Iorga, vorbește despre aceste călătorii în *Ist. lit. rom.* vol. III, p. 70—71.

³¹¹⁾ D. Bolintineanu, *Călătorii*, II, de Petru V. Haneș, Ed. «Minerva», București (1915), 7.

³¹²⁾ Cf. Albumul acelei excursii de Fr. Lebrun și I. Voinescu, publicat sub titlul *Macedonia*, București 1911.

³¹³⁾ Alex. Pencovici, *Despre Românii din Macedonia și Muntele Atos*. Impresiuni de călătorie. București, 1885.

³¹⁴⁾ G. Weigand (*Die Aromunen*, I, p. 274), vorbind despre călătoriile lui Bolintineanu în Macedonia, adaugă: « Es macht

auf mich überhaupt den Eindruck, als ob Bolintineanu gar nicht weiter ins Innere des Landes gekommen sei, sondern in Salonick und Monastir sich Notizen gesammelt und diese in «dichterischer» Weise verarbeitet habe». Dar nici Bolintineanu nu susține că a fost în interior mai departe decât la Bitolia. Este vorba că n'a fost nici la Bitolia.

³¹⁵⁾ *Exetasis peri ton Romeon i peri ton onomazomenon Vlahon, osi katikusin antiperan tu Dunaveos.*

³¹⁶⁾ G. Bogdan-Duică îmi spune că *Pouqueville* apare citat și în manuscriptele lui I. Văcărescu. Vezi și G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne*, 1923, capitolul «Ioan Văcărescu».

³¹⁷⁾ *Romanische Studien*, 143.

³¹⁸⁾ *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig 1774.

³¹⁹⁾ *Researches in Greece*. London, 1814. Bolintineanu cunoștea textul lexiconului în patru limbi al lui Daniil, publicat în această lucrare (pp. 384—402). Despre partea istorică a lucrării lui Leake, în care sunt date cele mai multe citate din scriitorii bizantini (pp. 362—382), Bolintineanu nu pomeneste nimic. Se vede că nu cunoștea lucrarea scriitorului englez decât numai din auzite.

³²⁰⁾ «Der Verfasser davon, — este vorba despre Πρωτοπρεπλα lui publicată în Veneția în 1770 — ist der Protopapas oder vornehmste Prediger in Moschopolis in Macedonien, Herr Theodor Kavalliotis. Er ist ein gelehrter Mann, der gelehrteste unter seinem Volke, der Sprachen, Philosophie und Mathematik mit Nutzen studiert hat». Pe aceeași pagină în notă mai adaugă: «Er ist aus Moschopolis gebürtig: jetzt ohngefähr 46 Jahre alt. Die Humaniora hat er in seiner Vaterstadt bei Chalkeus, einem gelehrten Moschopolitaner und bei Sewastos von Kastoria, dem Oekonom der Kastorianischen Kirche studiert: die Philosophie und Mathematik in Ianina, bei dem gelehrten Eughenius, der jetzt in Petersburg ist und damals Vorsteher der Schule des Karagianni und Marutzi in der vorgedachten Stadt war. Er hat über fast alle philosophische Wissenschaften geschrieben, wovon aber nichts gedruckt worden». (Johann Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig 1774, 177—178).

- ³²¹⁾ Vezi și Per. Papahagi, *Scritorii Aromâni*, 44.
- ³²²⁾ Dr. L. Miletič, *Bългарski Starini* (1920), Kniga, IV, 1.
- ³²³⁾ Per. Papahagi, (o. c., 42 nota) traduce din greșală « cu cinci ani înainte » în loc de cincizeci de ani.
- ³²⁴⁾ Roja a afirmat că « In der Stadt Moschopolis viele romänisch Bücher gedruckt sind ». (*Unters.* 140).
- ³²⁵⁾ *Jahrbücher der Literatur*, XLVI (1829), p. 65. Tot în această revistă care apărea la Viena, vol. XXXIV, p. 111, se găsește în traducere germană partea care privește istoricul Aromânilor, Bulgarilor și Albanezilor din lucrea lui William Martin-Leake.
- ³²⁶⁾ Fr. Miklosich, *Romänische Untersuchungen*, I. *Istro- und macedo-romänische Sprachdenkmäler*, publicat în *Denkschriften der phil.-hist. Cl.*, XXXII, Bd., Viena 1881, 230.
- ³²⁷⁾ Dintre editorii *Lexiconului*, Per. Papahagi este singurul care face o dare de seamă amănunțită asupra întregului cuprins din lucrarea lui Daniil (v. p. 105—106), citând toate capitole. Cu toate acestea și lui i-a scăpat data dela p. 60 și 61, despre care am vorbit mai sus. Această scăpare din vedere pare cu atât mai surprinzătoare, cu cât la p. 40—44 din lucrarea lui se ocupă pe larg cu chestiunea locului și anului când s'a tipărit *Lexiconul* lui Daniil.
- ³²⁸⁾ « Autorul se numește: dascăl, econom și ierochirix; el spune lămurit că a avut numai scopuri scolastice și nu vâ *καμνη διδασκαλίων τῶν πρακτέων*; se dă un chatechism, noțiuni de fizică, un epistolar, cu scrisori și cu data de 1794, către Domnii noștri, ceva lămuriri despre aritmetică și cronologie » (N. Iorga, *Istoria Literaturii Române în secolul al XVIII-lea*, București, 1901, 297, nota).
- ³²⁹⁾ Iv. Snëgarov, *Novi danni za bălgarštinata v Makedonija* (Date nouă despre caracterul bulgăresc al Macedoniei) în *Makedonski Pregled*, I, fasc. 4, p. 56.
- ³³⁰⁾ *Makedonski Pregled*, IV, fasc. 3, 84—85.
- ³³¹⁾ K. Şapkarev, *Bălg. Pregled*, II kniga IX—X, 274. Snëgarov, din care luăm citatul, spune despre Puliu: « Sled smărta na Ghiorşe Popov... ohridčani povikali za učitel v glavnoto učilište Hagi Puliu, Vlah ot Samarina » (după moartea lui G. P., O h r i d e n i i au chemat ca dascăl în școala principală pe Hagi Puliu, Român din Samarina), *Maked. Pregled*, IV, fasc. 3, 60.
- ³³²⁾ *Makedonski Pregled*, IV, fasc. 3, 84.

³³³⁾ Per. Papahagi, *Scritorii Aromâni în sec. al XVIII-lea*, 110.

³³⁴⁾ De oarece această deosebire nu s'a arătat nicăieri până acum, într'un studiu asupra dialectului aromân, primit spre publicare de Academia Română, am încercat să fixeze punct cu punct noul material introdus de Daniil în a doua ediție. În această din urma ediție și titlul lucrării apare deosebit:

« Εἰσαγωγικὴ Διδασκαλία περιέχουσα Λεξικὸν Τετράγλωσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν Διαλέκτων ἤτοι τῆς ἀπλῆς ρωμαϊκῆς τῆς ἐν Μοισίᾳ Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀθανιτικῆς. Συντεθεῖσα μὲν ἐν ἀρχῇ χάριν εὐμαθείας τῶν φιλολόγων ἀλλογλώσσων νέων παρὰ τοῦ Αἰδουσιμωτάτου, καὶ Λογιωτάτου Διδασκάλου, Οἰκονόμου, καὶ Ἱεροκῆρυκος κυρίου Δανιὴλ τοῦ Μοσχοπόλεως. Καλλυθεῖσα δὲ καὶ ἐπαυξυνθεῖσα τῇ προσθήκῃ τινῶν χρειωδῶν καὶ περιεργείας ἀξίων, καὶ εὐλαβῶς ἀφιερωθεῖσα τῷ Πανιερωτάτῳ, καὶ Λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Πελαγονείας, Ὑπερτίμῳ, καὶ Ἐξάρχῳ κυρίῳ Νεκταρίῳ τῷ ἐκ Μουντανίων. . . .

³³⁵⁾ Cf. *Knjižici za pročít*, VIII, 10, 195, Salonic, 1891.

³³⁶⁾ Cf. *Zbornik v čest na prof. Miletič*, Sofia, 1912, 163—165.

³³⁷⁾ M. Selisčev, *Očerki po makedonskoi dialektologii*, T. I. Kazan, 1918.

LISTA HĂRȚILOR

1. Dacia și provinciile romane din peninsula balcanică la sfârșitul secolului al III-lea.
2. Romanizarea Daciei și a provinciilor din nordul peninsulei balcanice.

ERRATA

- P. 124, r. 2: lucrurile, în loc de: lucrările.
- P. 129, r. 5: la care, în loc de: de care.
- P. 162, r. 7: *Sărună*, în loc de: *Sarună*.
- P. 209, r. 5: **Originea romanității**, în loc de: **Origine
aromanității**.
- P. 314, r. 1: s'a ocupat, în loc de: s'a exprimat.
- P. 333, r. 32: ἄξων, în loc de: ἄξ v.
- P. 356, r. 4: *vodokrăst*, în loc de: *vodokărstie*.